

*ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ & ΠΟΛΙΤΙΚΗ
ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΤΟΥ
ΕΛΛΗΝΑ*

*ΜΕΛΕΤΕΣ
ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ*

ΙΟΥΝΙΟΣ" 94

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελίδα
● ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	1
● ΑΝΤΙ ΓΙΑ ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	3
● ΤΟ ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΚΛΙΜΑ.....	5
● ΜΟΝΤΕΛΟ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΣΚΕΨΗΣ.....	11
● ΚΟΜΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ.....	17
● ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ - ΜΕΣΑ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ.....	25
● ΔΟΜΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ.....	33
● ΑΝΤΙ ΓΙΑ ΕΠΙΛΟΓΟ.....	39

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Στις σελίδες που ακολουθούν, παραθέτουμε πορίσματα τα οποία προκύπτουν από τις κοινωνικές και πολιτικές μελέτες τις οποίες πραγματοποιεί η **PROGNOSIS**.

Παραλήπτες της έκθεσης είναι ένας περιορισμένος αριθμός από προσωπικότητες του πολιτικού, οικονομικού, εκδοτικού, επιχειρηματικού και πνευματικού χώρου, οι οποίοι ασκούν ηγετικό ρόλο ή λόγω της θέσης τους στα κέντρα λήψεως αποφάσεων θεωρούνται ως *Strategic Opinion Leaders*.

Η συγκεκριμένη μελέτη αναφέρεται σε θέματα πολιτικής, επικοινωνίας και δομής της Ελληνικής κοινωνίας.

Το φάσμα των μελετών της **PROGNOSIS**, εκτός από την **πολιτική και κοινωνική** έρευνα όπου διαθέτουμε τη μεγαλύτερη τράπεζα πληροφοριών, περιλαμβάνει τους τομείς: **Πολιτισμού, Περιβάλλοντος, Ποιότητας ζωής, Καταναλωτικών συνηθειών, Αγοραστικών μοντέλων, Τραπεζών, Ασφαλειών, Εργασίας, Παραγωγής, Παιδείας, Επαγγελματικής κατάρτισης, Μέσων Ενημέρωσης, Τηλεοπτικών και Αναγνωστικών συνηθειών, Αθλητισμού, Τοπικής Αυτοδιοίκησης, Τόπου διαμονής και Μέσων Μεταφοράς.**

Πρόθεσή μας με τη μελέτη που επισυνάπτουμε, είναι να παρουσιάσουμε τις μεγάλες δυνατότητες που προσφέρει η εφαρμοσμένη κοινωνική έρευνα και ο αποφασιστικός ρόλος που κατέχει για το Στρατηγικό Σχεδιασμό.

Για περισσότερες πληροφορίες και ενημέρωση Τηλ.: 7244709 - 7242080
κ. Κώστα Πλούμπη - κ. Χρύσα Γερούκη

ANTI ΓΙΑ ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η μελέτη που ακολουθεί αποτελεί μια συνοπτική παρουσίαση των πορισμάτων που έχουν προκύψει από τις κοινωνικές και πολιτικές έρευνες, τις οποίες πραγματοποιεί η PROGNOSIS A.E.

Η ανάλυση είχε ολοκληρωθεί πριν τις Ευρωεκλογές που έγιναν στις 12 Ιουνίου, ωστόσο η PROGNOSIS θεώρησε σκόπιμο να μην κοινοποιήσει τα σχετικά συμπεράσματα, γιατί κρίναμε ότι το γενικό κλίμα δεν ευνοούσε την παρουσίαση μιας εργασίας η οποία δεν στηρίζεται στο εφήμερο και εντυπωσιακό, αλλά ανιχνεύει σε βάθος τις διεργασίες που σημειώνονται στο εκλογικό σώμα και προσφέρει συστηματική και οργανωμένη πληροφορία για τη χάραξη στρατηγικής που θα οδηγήσει στην έξοδο από την κρίση.

Οι μελέτες της PROGNOSIS πατούν γερά στο έδαφος και αποτελούν μια σταθερή πυξίδα κόντρα στον αποπροσανατολισμό, τη σλογκανοποίηση του πολιτικού λόγου, την αφυδάτωση του περιεχομένου της πολιτικής και τη δημιουργία κλίματος αποστασιοποίησης και αποπολιτικοποίησης του πολίτη. Κάτι που ενισχύεται με τον γκαλλοπισμό και τη δημοσκ-οπιομανία, που κυριαρχούν τον τελευταίο καιρό. Η PROGNOSIS δεν έλαβε μέρος σ' αυτό τον ορυμαγδό που σκόπευε στην υπερπαραγωγή άχρηστης "γνώσης" και "πληροφόρησης" η οποία κατέληγε να τροφοδοτεί ψευδαισθήσεις και αλαζονεία.

Πιστεύουμε και επιμένουμε σε μια δύσκολη πορεία αναζήτησης και σε βάθος διερεύνησης των πραγματικών αιτιών της κρίσης και του τρόπου με τον οποίο τα αντιλαμβάνεται και τα επεξεργάζεται, τόσο ο απλός, ανώνυμος πολίτης, όσο και εκείνος που βρίσκεται στα κέντρα λήψης αποφάσεων.

Η αίσθηση της σιγουριάς που αναδίνεται από την εργασία μας, ίσως να οφείλεται και στο γεγονός, ότι διαθέτουμε μια 30χρονη διεθνή και Ελληνική εμπειρία στην κοινωνική και πολιτική έρευνα, πράγμα που μεταφράζεται σε ένα τεράστιο αρχείο ερωτήσεων, που ανανεώνεται και προσαρμόζεται συνεχώς στα νέα δεδομένα, καθώς και τη μεγαλύτερη τράπεζα πληροφοριών που καλύπτει σχεδόν όλους τους τομείς.

Το "μυστικό" ωστόσο βρίσκεται στη διαρκή ενημέρωση και ανανέωση του επιπέδου γνώσης για τις μεθόδους και τεχνικές που απαιτεί ο κάθε τύπος έρευνας. η γερή θεωρητική υποδομή και η άψογη γνώση του κοινωνικού περιβάλλοντος που πρέπει να διερευνήσουμε.

Στα στοιχεία αυτά, θα πρέπει να προσθέσουμε τους βασικούς κανόνες της δεοντολογίας, όπως είναι η αντικειμενική, σχεδόν "σκληρή" περιγραφή των πορισμάτων μιας μελέτης, η απουσία κάθε σκοπιμότητας για να φανούμε αρεστοί, η προοπτική που δίνουμε με τη χάραξη του σχεδιασμού για την εφαρμογή των συμπερασμάτων, και βέβαια η εχεμύθεια. ⁽¹⁾

Την Κυριακή 12 Ιουνίου ζήσαμε μέσα σε λίγες ώρες την απομυθοποίηση των γκάλλοπς, "Exitpolls" και εκτιμήσεων για τις οποίες χρησιμοποιήθηκαν ντουζίνες μαθηματικών μοντέλων. Ολη αυτή η σπατάλη σε χρήμα και ανθρώπινο δυναμικό, αγνόησε βασικούς κανόνες της κοινωνικής ψυχολογίας, της πολιτικής επιστήμης και της εκλογικής συμπεριφοράς του Έλληνα ψηφοφόρου. Εγινε έρμαιο της αντίληψης, ότι η κοινωνική και πολιτική συμπεριφορά είναι δυνατόν να ερμηνευθεί με μαθηματικά μοντέλα και γραφικές παραστάσεις.

Η ένταση και το μακροχρόνιο της κρίσης που αντιμετωπίζει η Ελληνική κοινωνία δεν επιδέχεται επιφανειακές προσεγγίσεις, ούτε τη λογική του κατακερματισμού και του μερικού "μπαλώματος". Αυτό που χρειάζεται είναι η συνολική αντιμετώπιση η οποία θα προέλθει από μια συνθετική εργασία.

Οι μελέτες που διεξάγει η **PROGNOSIS** δεν μένουν στην καταγραφή της υπάρχουσας κατάστασης και στη διαπίστωση. Οι αναλύσεις μας ξεκαθαρίζουν το πρωτεύον από το δευτερεύον, ανατρέπουν τον εφησυχασμό, είναι κινητήρια δύναμη για το στρατηγικό σχεδιασμό.

(1) Η **PROGNOSIS** είναι μέλος της **ESOMAR**

ΤΟ ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΚΛΙΜΑ

Από τις μελέτες που έχει πραγματοποιήσει η PROGNOSIS προκύπτει ότι τα δυο μεγάλα κόμματα ΠΑΣΟΚ και Ν.Δ. ελέγχουν σταθερά μόνο το 55% από το σύνολο του εκλογικού σώματος. Για τα δυο κόμματα της Αριστεράς - Κ.Κ.Ε. & ΣΥΝ. - και την ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΝΟΙΞΗ, το αντίστοιχο ποσοστό κυμαίνεται αθροιστικά στο 8-10%.

"Ελέγχω σταθερά" σημαίνει ότι υπάρχει ένας σταθερός πυρήνας ψηφοφόρων, οι οποίοι μπορούν να κινητοποιηθούν χωρίς ιδιαίτερη προσπάθεια. Από εκεί και πέρα, η αύξηση του ποσοστού είναι αποτέλεσμα της κινητοποίησης του κομματικού μηχανισμού σε κάθε χώρο και η συσπείρωση που θα σημειωθεί στη διάρκεια του προεκλογικού αγώνα.

Έτσι, στις εκλογές του Απριλίου '90, η Ν.Δ. είχε συγκεντρώσει το 46.9% των ψήφων, αλλά ο σταθερός πυρήνας ήταν γύρω στο 36%.

Στις εκλογές του Οκτωβρίου '93, το ΠΑΣΟΚ είχε συγκεντρώσει επίσης 46.9% των ψήφων, αλλά ο σταθερός πυρήνας του ήταν περίπου 30%.

Οι παρατηρήσεις αυτές εξηγούν από μια πρώτη θεώρηση γιατί δεν μπορεί να θεωρηθεί απρόβλεπτη η μείωση της δύναμης του ΠΑΣΟΚ κατά 10 περίπου μονάδες στις πρόσφατες Ευρωεκλογές.

Η διαφορά ανάμεσα στο ποσοστό που κερδίζει ένα κόμμα στις εκλογές και στο ποσοστό του σταθερού πυρήνα, εκφράζει την ευρύτερη απήχηση την οποία μπορεί να έχει ένα κόμμα σε ορισμένες κοινωνικές ομάδες. Η απήχηση αυτή ενδέχεται να είναι αποτέλεσμα ταύτισης ή απλής σύμπλευσης διαφόρων ομάδων με συγκεκριμένες προγραμματικές θέσεις του κόμματος, ενώ σε άλλες περιπτώσεις οφείλεται και σε προσδοκίες που γεννά η προεκλογική εκστρατεία. Ένας άλλος σημαντικός παράγοντας είναι η αναθέρμανση παλαιών σχεδόν ξεχασμένων δεσμών "συναισθηματικού" χαρακτήρα που υπήρχαν στο παρελθόν ανάμεσα στον ψηφοφόρο και το κόμμα. Στην περίπτωση αυτή ένα άτομο που αμφιταλαντεύεται είναι ενδεχόμενο να αποφασίσει "συναισθηματικά" τι θα ψηφίσει.

Γεγονός παραμένει, ότι τα τελευταία δέκα χρόνια η διαφορά μεταξύ ποσοστού που συγκεντρώνει ένα κόμμα στις εκλογές και σταθερού εκλογικού πυρήνα, ανοίγει συνεχώς.

Αποκτά επομένως ολοένα μεγαλύτερη σημασία η τακτική που ακολουθεί ένα κόμμα στη διάρκεια του προεκλογικού αγώνα, δηλαδή μορφή και περιεχόμενο.

Το ΠΑΣΟΚ από την ίδρυσή του εφαρμόζει την τακτική της έντονης ιδεολογικής αντιπαράθεσης και τον διαρκή ή παρατεταμένο προεκλογικό αγώνα. Για πρώτη φορά η τακτική αυτή εφαρμόστηκε από το Φθινόπωρο του '78 μέχρι το Φθινόπωρο του '81, ενώ για δεύτερη φορά επανελήφθη από το Φθινόπωρο του '90 και συνεχίστηκε μέχρι τις εκλογές του '93.

Στις Ευρωεκλογές το ΠΑΣΟΚ εφάρμοσε πάλι την τεχνική της ιδεολογικής αντιπαράθεσης, αλλά μέσα σε περιορισμένα χρονικά όρια. Το γεγονός αυτό δημιούργησε από μόνο του ορισμένα προβλήματα, γιατί οι οπαδοί του έχουν "εκπαιδευθεί" σε παρατεταμένη προεκλογική περίοδο. Η διαδικασία αφομοίωσης και προσαρμογής παρουσίασε ελλείψεις. Στην περίπτωση των Ευρωεκλογών, το ΠΑΣΟΚ φαίνεται να "λησμόνησε" ότι ήταν κυβέρνηση και επομένως η ιδεολογική αντιπαράθεση που επεχείρησε να οργανώσει δεν μπορούσε να αποδώσει μέσα στο σύντομο χρόνο και για δυο ακόμη σημαντικούς λόγους:

Ο πρώτος είναι, ότι για ένα σημαντικό τμήμα των ψηφοφόρων που το προτίμησαν τον Οκτώβριο του '93 εξακολουθούσε να είναι υπό έλεγχο, υπό "παρακολούθηση", εάν και σε ποιο βαθμό οι προεκλογικές του διακηρύξεις ήταν συμβατές με το κυβερνητικό του έργο.

Ο δεύτερος λόγος οφείλεται στο γεγονός, ότι το ΠΑΣΟΚ χρησιμοποίησε τις Ευρωεκλογές ως τη μεγάλη ευκαιρία, για να συνεχίσει την ιδεολογική μετατόπιση που είχε αρχίσει και να προσδώσει πιο συγκεκριμένη μορφή στο αποκαλούμενο Ευρωπαϊκό του πρόσωπο.

Ετσι, διαμορφώθηκαν δυο τάσεις, οι οποίες σε ένα ορισμένο επίπεδο λειτούργησαν ως αντίρροπες δυνάμεις και σε ένα άλλο επίπεδο, ως σύγκρουση και απόρριψη.

Αξίζει να σημειώσουμε, ότι ακριβώς το ίδιο πρόβλημα αντιμετώπισε το ΠΑΣΟΚ και στις εκλογές του 1985. Τότε το είχε ξεπεράσει με μια υπέρτατη προσπάθεια και κατάφερε, ρίχνοντας όλο το βάρος στα αντιδεξιά ανακλαστικά που κυριαρχούσαν στο εκλογικό σώμα, να πετύχει μια συσπείρωση της τάξης του 85-87% στο ποσοστό των οπαδών του του '81, πράγμα που σήμαινε ότι ουσιαστικά στις εκλογές του '85 είχε πετύχει ένα 41-42%.

Το υπόλοιπο μέχρι το 45.8% που κέρδισε το '85 προήλθε από τους νέους ψηφοφόρους, ειδικά αυτούς που ήταν 18-20 χρόνων και ψήφιζαν για πρώτη φορά.

Τι συμβαίνει ωστόσο με την τακτική του ΠΑΣΟΚ, δηλαδή πού οδηγεί ο συνδυασμός "ιδεολογική" αντιπαράθεση και παρατεταμένος προεκλογικός αγώνας.

Οι μελέτες μας δείχνουν, ότι στους οπαδούς του ΠΑΣΟΚ διαμορφώνεται ένα κλίμα που λειτουργεί ως εξής:

- Επιλεκτική, οφελιμιστική ερμηνεία του "προγράμματος" από τους οπαδούς του
- Επίπλαστη πολιτικοποίηση στο χώρο της κεντροαριστεράς που αποκτά και "ταξικό" χαρακτήρα
- Σύγκρουση ανάμεσα στο ατομικό "πρέπει" και το κοινωνικό "είναι"

Και οι τρεις καταστάσεις οδηγούν σ' αυτό που αποκαλούμε γνωστική δυσαρμονία (Cognitive Dissonance).

Ο πολίτης από μόνος του γνωρίζει τα όριά του και διαμορφώνει τα κριτήρια επιλογής του. Όταν η εξωτερική πίεση υπερβεί ένα όριο, τότε ακολουθεί η αντίδραση για την αποκατάσταση ισορροπίας. Η αντίδραση αυτή σε πολλές περιπτώσεις εκφράζεται με τρόπο απρόβλεπτο, αλλά έντονο.

Εκφραση της γνωστικής δυσαρμονίας ήταν η εμφάνιση των "αναποφάσιστων", η οποία για πρώτη φορά επισημάνθηκε το 1984 από την ομάδα των μελετητών που είναι σήμερα στην PROGNOSIS και η οποία αποτελούσε ένα πρώτο σημαντικό μήνυμα για τις σχέσεις μεγάλου τμήματος του εκλογικού σώματος με την πολιτική και τα κόμματα. Οι "αναποφάσιστοι" έχουν υποστεί έκτοτε μια ανηλεή κακοποίηση από τα διάφορα γκάλλοπ και τις "αναλύσεις", ενώ αποτελούν τουλάχιστον στις μελέτες της PROGNOSIS ένα πολύτιμο υλικό και ένα πρόπλασμα για να διακρίνουμε τις επερχόμενες μεταβολές.

Κορύφωση της γνωστικής δυσαρμονίας αποτελεί η δυσαρέσκεια ή και "απέχθεια" απέναντι στην πολιτική, η αποστροφή που διαπιστώνουμε στις νεώτερες ηλικίες και η ραγδαία αποπολιτικοποίηση που διευρύνεται συνεχώς.

Αναφορικά με την κατάσταση η οποία διαμορφώθηκε στο χώρο της Ν.Δ. μετά την ήττα στις εκλογές του Οκτωβρίου '93 και την αλλαγή της ηγεσίας, οι εξελίξεις ακολουθούν μια αρκετά περίπλοκη διαδρομή, η οποία χαρακτηρίζεται από τα εξής φαινόμενα:

- Η ανατροπή της εικόνας που διέθετε το κόμμα
- Η δυσκολία δημιουργίας και η σύγχυση που επικρατεί για το νέο πολιτικό προφίλ του κόμματος
- Η αδυναμία ταύτισης ηγεσίας και κόμματος εξαιτίας του νέου προσανατολισμού

Στο προφίλ του κόμματος περιλαμβάνονται ιδεολογικές και προγραμματικές θέσεις, αντιπολιτευτική τακτική, εσωκομματικές σχέσεις ηγεσίας με άλλα στελέχη του κόμματος κ.α. Η Ν.Δ. αντιμετωπίζει ήδη από τις αρχές του νέου χρόνου πρόβλημα πολιτικού χώρου στον οποίο απευθύνεται. Ως ευρύτατο όριο του εκλογικού δυναμικού το οποίο έχει περιθώρια να συσπειρώσει, μπορεί να θεωρηθεί σύμφωνα με τις μελέτες μας, το 44.3% που έλαβε στις εκλογές του Ιουνίου '89. Από την άλλη μεριά ο σταθερός πυρήνας κυμαίνεται περίπου στο 25%. Ακριβώς το μεγάλο άνοιγμα που παρατηρείται ανάμεσα στα δυο νούμερα, δείχνει την κρισιμότητα των περιστάσεων και τη σημασία του παράγοντα χρόνος. Σχεδόν παρόμοια φαινόμενα είχαν παρατηρηθεί στο χώρο της Κεντροδεξιάς - Δεξιάς, μετά την ανάληψη της ηγεσίας του κόμματος από τον Ε. Αβέρωφ.

Επειδή ωστόσο τα ποσοστά δεν εκφράζουν πάντα τη δυναμική που υποκρύπτουν οι απόλυτοι αριθμοί, είναι χρήσιμο να δούμε τη διακύμανση των ψήφων (σε στρογγυλά νούμερα) από τις εκλογές του 1985 μέχρι τις τελευταίες Ευρωεκλογές.

	ΠΑΣΟΚ	Ν.Δ.	Κ.Κ.Ε./ ΣΥΝ.	ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΝΟΙΞΗ
● ΕΥΡΩΕΚΛΟΓΕΣ '94	2.439	2.116	814	562
● ΕΚΛΟΓΕΣ 10/93	3.235	2.711	516	336
● ΕΚΛΟΓΕΣ 4/90	2.543	3.087	677	-
● ΕΚΛΟΓΕΣ 6/89	2.550	2.888	856	-
● ΕΚΛΟΓΕΣ 6/85	2.917	2.600	747	-

Από τη σύγκριση αυτή προκύπτει, ότι οι ψήφοι που συγκέντρωσε τώρα το ΠΑΣΟΚ, υπολείπονται κατά 100 χιλιάδες περίπου εκείνων που είχε τον Ιούνιο του '89 και τον Απρίλιο του '90. Επομένως μπορούμε να μιλάμε για ένα περίπου σταθερό μέσο όρο στο κατώτερο επίπεδο. Η σταθερότητα αυτή μας επιτρέπει να εκτιμήσουμε τη βάση εκκίνησης στο σύνολο του εκλογικού σώματος.

Στην περίπτωση της Ν.Δ., ο αριθμός των ψήφων που συγκέντρωσε στις Ευρωεκλογές δεν έχει σημείο αναφοράς στο παρελθόν. Είναι περίπου 600 χιλιάδες μείον σε σύγκριση με τον Οκτώβριο του '93 και 500 χιλιάδες μείον σε σύγκριση με τις εκλογές του Ιουνίου '85, όταν ξεκίνησε η ανάκαμψη μετά την ήττα του '81.

Τέλος, τα δυο κόμματα της Αριστεράς, αθροιστικά, συγκέντρωσαν 814 χιλιάδες ψήφους, δηλαδή 50 χιλιάδες περίπου λιγώτερους απ' ότι είχαν στις εκλογές του Ιουνίου '89. Η εξέλιξη αυτή τους επιτρέπει να προσδοκούν ως βάση εκκίνησης περίπου τις 700 χιλιάδες ψήφους.

Ας επανέλθουμε τώρα στις τελευταίες Ευρωεκλογές.

Το διάστημα από το Δεκέμβριο του '93 μέχρι το Μάρτιο του '94 ήταν καθοριστικό για τη διαμόρφωση μιας άλλης άποψης σε μεγάλο τμήμα του εκλογικού σώματος. Οι μετακινήσεις από κόμμα σε κόμμα, οι διαρροές ψήφων, η εκλογική συμπεριφορά που είδαμε στις Ευρωεκλογές είχαν ολοκληρωθεί ως διαδικασία σε γενικές γραμμές μέχρι τα μέσα Απριλίου '94. Περίπου 3½ μήνες πριν τις εκλογές του Ιουνίου, η σταθερή εκτίμηση για το εκλογικό δυναμικό των κομμάτων που έδιναν οι έρευνες της PROGNOSIS ήταν:

- Το ΠΑΣΟΚ κυμαίνεται στο 41%
- Η Ν.Δ. "έπαιζε" ανάμεσα στο 35 - 36%
- Η ΠΟΛ.ΑΝ είχε μάξιμουμ το 9%
- Κ.Κ.Ε. και ΣΥΝ. ήταν γύρω στο 5 - 5.5%
- Διάφορα άλλα κόμματα 3 - 4%

Χαρακτηριστικό του ρυθμού φθοράς είναι ότι δυο μήνες πριν οι σταθεροί πυρήνες των δυο κομμάτων παρουσιάζουν ρωγμές. Από το 30% του σταθερού πυρήνα του ΠΑΣΟΚ, περίπου 5% θα ψήφιζε στις επόμενες εκλογές άλλο κόμμα, ενώ στη Ν.Δ. το αντίστοιχο ποσοστό έφθασε το 6%, αλλά με ένα σταθερό πυρήνα 25%.

Περίπου 1 μήνα αργότερα (πρώτο 10ήμερο Μαΐου), από μελέτες που πραγματοποιήθηκαν σε διάφορους νομούς και με βάση τις ειδικές μεθόδους εκτίμησης που χρησιμοποιεί η PROGNOSIS, η κατάσταση για τα δυο μεγάλα κόμματα είχε γίνει δυσμενέστερη και μη αναστρέψιμη.

- Το ΠΑΣΟΚ έπαιζε στο 39 - 39.5%
- Η Ν.Δ. φλέρταρε με το 34%

Πώς εξηγείται η ραγδαία μείωση του εκλογικού δυναμικού ενός κόμματος, 7-8 μήνες μετά την εντυπωσιακή νίκη που πέτυχε στις βουλευτικές εκλογές; Σε ποιους λόγους οφείλονται οι μεταβολές που σημειώνονται στο εκλογικό σώμα; Πώς αρχίζει να λειτουργεί η διαδικασία αποστασιοποίησης του ψηφοφόρου από το κόμμα του; Και ακόμα, τι ρόλο παίζει η εικόνα του κόμματος, το ιδεολογικό και προγραμματικό του προφίλ;

Στα ερωτήματα αυτά, και σε πολλά άλλα, αξιόπιστες απαντήσεις μπορεί να δώσει μόνο η πολιτική έρευνα που εξετάζει σε βάθος την εκλογική και κοινωνική συμπεριφορά των διαφόρων κοινωνικών και οικονομικών ομάδων. Στα επόμενα κεφάλαια θα επιχειρήσουμε να δώσουμε με συνοπτικό, αλλά περιεκτικό τρόπο, ορισμένα στοιχεία που φωτίζουν τις διεργασίες οι οποίες γίνονται και τις ταχύτατες μεταβολές που σημειώνονται στην Ελληνική κοινωνία.

Παράλληλα, θα διαπιστώσουμε, ότι η έγκαιρη γνώση αυτών των μεταβολών, είναι δυνατή, πράγμα που επιτρέπει σε ένα κόμμα ή φορέα να επαναπροσδιορίσει τη θέση του και να τοποθετηθεί απέναντι σε συγκεκριμένα θέματα. Έτσι, θα τεκμηριώσουμε, ότι η πολιτική και κοινωνική έρευνα δεν περιορίζεται απλώς σε μια αποτύπωση, σε ένα φωτογραφικό ενσταντανέ, αλλά προχωρεί στην ανάλυση της δομής του φαινομένου και στις δυνατότητες αντιμετώπισής του. Θυμίζουμε και πάλι τα βασικά δεδομένα:

- ΠΑΣΟΚ και Ν.Δ. ελέγχουν σταθερά μόνο το 55% του εκλογικού σώματος
- Μετά τις εκλογές του '90 η Ν.Δ. διέθετε ένα πυρήνα οπαδών της τάξης του 36%
- Μετά τις εκλογές του '93 ο αντίστοιχος πυρήνας του ΠΑΣΟΚ κυμαίνεται στο 30%

Η διαφορά μεταξύ 30% και 36% υποδηλώνει πόσο εύθραυστη και ευκαιριακή ήταν η πλειοψηφία του ΠΑΣΟΚ στις εκλογές του Οκτωβρίου '93.

ΜΟΝΤΕΛΟ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΣΚΕΨΗΣ

Αποφασιστικό στοιχείο στη συμπεριφορά ενός λαού, είναι η ικανότητα που πρέπει να διακρίνει κάθε μέλος μιας κοινωνίας, ώστε η κρίση του να μην επηρεάζεται μόνο από το μεμονωμένο και το ατομικό, αλλά να αξιολογεί με βάση ορισμένες αρχές και κριτήρια τα οποία κυριαρχούν στο συγκεκριμένο περιβάλλον που ζει και κινείται.

Οσο ήταν στην κυβέρνηση το κόμμα της Ν.Δ. η μεγάλη πλειοψηφία των οπαδών της Κεντροαριστεράς - Αριστεράς εκτιμούσε την οικονομική της κατάσταση ως "κακή". Μόλις έγιναν οι εκλογές του Οκτωβρίου '93 και πριν περάσουν τρεις εβδομάδες από την άνοδο του ΠΑΣΟΚ στην εξουσία, όμως παραδόξως η μεγάλη πλειοψηφία της ίδιας ομάδας αξιολογούσε την οικονομική της κατάσταση ως "καλή", ενώ αντίστροφα είχε αυξηθεί στους οπαδούς της Ν.Δ. το ποσοστό των ατόμων που την έκρινε ως "κακή".

Κριτήριο και στις δυο περιπτώσεις είναι η ερμηνεία ενός αντικειμενικού γεγονότος με βάση τον

● ΚΟΜΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟ

Πίσω από τη βιτρίνα του κομματικού προσανατολισμού, διαγράφεται ένα μοντέλο πολιτικής σκέψης και κοινωνικού προβληματισμού. Η διάθεση που επικρατεί στους οπαδούς των κομμάτων, εκφράζει μια ευρύτερη τοποθέτηση η οποία αποκτά το χαρακτήρα "ιδεολογίας".

Ποια θέματα κρίνει το κοινωνικό σώμα ως πιο σημαντικά, ποια είναι δηλαδή η ιεράρχηση που πρέπει να γίνει για να βγούμε από το αδιέξοδο;

Η πρώτη προτεραιότητα στο σύνολο είναι η αύξηση του εισοδήματος και ακολουθεί η μείωση της ανεργίας. Δυο αιτήματα θεμιτά και απαραίτητα, τα οποία ωστόσο προϋποθέτουν, ότι η πίτα έχει μεγαλώσει και δεν χρειάζεται παρά να μοιρασθεί πιο δίκαια, ενώ για τη μείωση της ανεργίας, εξυπακούεται ότι πρέπει να γίνουν επενδύσεις και να δημιουργηθούν νέες θέσεις εργασίας. Είναι χαρακτηριστικό, ότι ανάμεσα στις φράσεις "μείωση ανεργίας" και "νέες θέσεις εργασίας", προτιμούν σε πολύ μεγαλύτερο ποσοστό την πρώτη, η οποία εκφράζει μια αμυντική διάθεση, με πρόθεση περιχαράκωσης κάποιας υποτυπώδους εγγύησης. Αντίθετα, η δημιουργία νέων θέσεων εργασίας που περιέχει το δυναμικό, αναπτυξιακό παράγοντα δεν τους συγκινεί.

Πώς διαμορφώνεται το κλίμα μέσα στο χώρο του ΠΑΣΟΚ, με τον οποίο συμπλέουν και οι οπαδοί των κομμάτων της αριστεράς;

Η συντριπτική πλειοψηφία έχει ως μοναδικό αίτημα την *αύξηση του εισοδήματος* και σε δεύτερη θέση τοποθετούν τη *μείωση της ανεργίας*. Στη συνέχεια έχουμε και την οικονομική ανάπτυξη, αλλά, όπως αποκαλύπτουν οι ποιοτικές μελέτες και τα Focus - Groups, περισσότερο με την οφελμιστική διάσταση, δηλαδή από την ανάπτυξη "κάτι θα ωφεληθώ εισοδηματικά".

Το ανησυχητικό για οπαδούς κόμματος που έχει ασκήσει για μεγάλο χρονικό διάστημα και ασκεί πάλι την κυβερνητική εξουσία, είναι η απορριπτική στάση που έχουν, απέναντι στα εργαλεία κυβερνητικής πολιτικής, με τα οποία η κυβέρνηση θα πρέπει κάποια στιγμή να αντιμετωπίσει τα προβλήματα και να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις για να αυξήσει το εισόδημα των νοικοκυριών. Έτσι, βλέπουμε ότι σχεδόν μόνο 1 στους 3 από τους οπαδούς του ΠΑΣΟΚ αξιολογεί ως πρωταρχικής σημασίας τη μείωση του ελλείμματος του δημοσίου ή την πτώση του πληθωρισμού. Ακόμα χειρότερα μόνο 1 στους 4 βλέπει τη συνέχιση των μεγάλων έργων, ως βασική προϋπόθεση για τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας και επακόλουθα τη μείωση της ανεργίας. Τέλος, έχουμε την αποκρατικοποίηση η οποία συγκεντρώνει μόνο 2% ως προτεραιότητα.

Από την ανάλυση αυτή προκύπτει, ότι στο χώρο της κεντροαριστεράς-αριστεράς υπάρχει ένα βαθύ, σχεδόν αγεφύρωτο χάσμα ανάμεσα στις απαιτήσεις και στη μεθόδευση που πρέπει να γίνει για να ικανοποιηθούν αυτές οι απαιτήσεις.

Στο χώρο τώρα των οπαδών της Ν.Δ. και γενικότερα στην Κεντροδεξιά - Δεξιά η εικόνα εμφανίζεται πολύ πιο ισόρροπη και με μια εσωτερική συνοχή.

Πρώτη προτεραιότητα είναι η *οικονομική ανάπτυξη* που θα κάνει δυνατή και την αύξηση του εισοδήματος. Η οικονομική ανάπτυξη δεν μένει μετέωρη. Πλαισιώνεται από μια δέσμη μέτρων, όπως *συνέχιση των μεγάλων έργων, μείωση του δημόσιου χρέους, αποκρατικοποίηση, πτώση του πληθωρισμού*. Εδώ, έχουμε μια τελείως διαφορετική αντίληψη και μια προσέγγιση πολύ πιο "ορθολογική".

Είναι σχεδόν εντυπωσιακό, ότι η κυβερνητική πολιτική του ΠΑΣΟΚ στον οικονομικό τομέα, έχει αντικειμενικά, πιο συνεπείς υποστηρικτές στο χώρο των οπαδών της Ν.Δ., παρά στους δικούς του οπαδούς.

Το ερώτημα που προκύπτει είναι *αν υπάρχουν άλλες παράμετροι που λειτουργούν ενδεχόμενα συνεκτικά και γεφυρώνουν το "χάσμα"*. Μια τέτοια παράμετρος είναι το *επίπεδο μόρφωσης*.

Σε σύγκριση με το μέσο όρο στο σύνολο, τα άτομα με μόρφωση δημοτικού, τονίζουν σε μεγαλύτερο ποσοστό το θέμα της αύξησης του εισοδήματος και μείωσης της ανεργίας, κάτι που μάλλον θα πρέπει να θεωρηθεί αναμενόμενο. Το "πρόβλημα", αν το δούμε από την άποψη, ότι η καλύτερη μόρφωση, συνιστά και προϋπόθεση καλύτερης ενημέρωσης, βρίσκεται στις ομάδες που έχουν τελειώσει Γυμνάσιο / Λύκειο ή Ανώτερη. Τα άτομα που τις συγκροτούν θεωρούν εξίσου σημαντικό και την αύξηση του εισοδήματος και την οικονομική ανάπτυξη και τη μείωση της ανεργίας. Δεν τους ενδιαφέρει η συνέχιση των μεγάλων έργων ή η πτώση του πληθωρισμού και η αποκρατικοποίηση.

Είναι ιδιαίτερα αποθαρρυντικό το γεγονός, ότι οι ομάδες που κατά τεκμήριο διαθέτουν τα προσόντα να κάνουν μια πιο ορθολογική ιεράρχηση στις προτεραιότητες, να εμφανίζονται στο ρόλο του Πόντιου Πιλάτου και να διεκδικούν ταυτόχρονα και την "πίτα ολόκληρη" και το "σκύλο χορτάτο".

Αναφερθήκαμε προηγουμένως στον κομματικό προσανατολισμό ως ρυθμιστικού παράγοντα για το μοντέλο πολιτικής σκέψης που αναπτύσσει ο πολίτης. Τώρα, διαπιστώνουμε, ότι το διαφορετικό επίπεδο μόρφωσης, δεν οδηγεί στη διαφοροποίηση που θα περίμενε κάποιος όταν πρόκειται για θέματα γνώσης (και όχι απλώς γνώμης). Το γεγονός επομένως, ότι τόσο τα άτομα με μόρφωση Δημοτικού, όσο και εκείνα με μόρφωση Λυκείου και Ανώτερη, ιεραρχούν τις προτεραιότητες με σχεδόν την ίδια ακριβώς σειρά, υποδηλώνει ότι ο κομματικός προσανατολισμός, είναι υπέρτερος οποιασδήποτε άλλης γνωστικής διαδικασίας.

Θα μπορούσαμε να υποθέσουμε, ότι η στάση των ομάδων που διαθέτουν καλύτερο επίπεδο μόρφωσης, είναι απλουστευτική ή χονδροειδώς αφαιρετική, έστω κι αν είναι επικίνδυνη. Μια προσεκτική ωστόσο εκτίμηση πολλών στοιχείων που διαθέτουμε από διάφορες μελέτες, οδηγεί στο συμπέρασμα, ότι παράλληλα με τον κομματικό προσανατολισμό, ένας δεύτερος παράγοντας που λειτουργεί σε συμπληρωματικό ρόλο στο μοντέλο πολιτικής σκέψης του Έλληνα πολίτη, είναι

● Η ΑΝΤΙΛΗΨΗ ΤΟΥ ΚΟΡΠΟΡΑΤΙΣΜΟΥ (ΣΥΝΤΕΧΝΙΑΣ)

Για τη συντεχνιακή αντίληψη, η γνώμη που επικρατεί στην Ελλάδα, έτσι όπως την τροφοδοτούν και την αναπαράγουν κόμματα και μέσα ενημέρωσης, είναι ότι πρόκειται για ένα ανώδυνο περιτύλιγμα κάποιων συνδικαλιστικών διεκδικήσεων.

Το πρόβλημα είναι ωστόσο βαθύτερο και κρισιμότερο. Όλα δείχνουν ότι η συντεχνιακή αντίληψη λειτουργεί στην Ελληνική κοινωνία ως το υποκατάστατο της "ταξικής" συνείδησης.

Κομματική τοποθέτηση και συντεχνιακή αντίληψη δεν αποτελούν δυο αντίρροπες δυνάμεις. Η συνύπαρξή τους, ωστόσο οξύνει τα προβλήματα και αυξάνει το κοινωνικό κόστος. Σε κάθε περίπτωση υποβαθμίζουν την αναπτυξιακή δυναμική της κοινωνίας και αποτελούν δυναμίτη στα θεμέλια του συστήματος.

Με το μοντέλο της πολιτικής σκέψης που αναπτύξαμε σε συνοπτική μορφή, αναδεικνύονται οι κινητήριοι μοχλοί, οι οποίοι καθοδηγούν τα νήματα της εκλογικής συμπεριφοράς του ψηφοφόρου. Αυτό που έχει σημασία, είναι ότι ένα μοντέλο εκφράζει ένα τρόπο σκέψης που αναπτύσσεται διαχρονικά, έχει δηλαδή παρελθόν και διάρκεια. Η προϊστορία που διαθέτει δεν υπακούει εύκολα σε προσταγές διαφημιστικών σλόγκαν και προσαρμογές πολιτικού καιροσκοπισμού.

Οι μελέτες που πραγματοποιούμε δείχνουν ότι η Ελληνική κοινωνία, διαθέτει πολύ ισχυρές δυνάμεις αντίστασης σε ότι έχει σχέση με την αλλαγή της νοοτροπίας και την προσαρμογή στα νέα δεδομένα. Αρωγό στην αντίσταση αυτή το εκλογικό σώμα έχει τα κόμματα και τη μεγάλη πλειοψηφία των μέσων ενημέρωσης. Αυτό που έχει μάθει ο ψηφοφόρος στην πάροδο του χρόνου, είναι μέσα από περίπλοκες διαδικασίες και κάτω από την πίεση κάποιων σημαντικών γεγονότων, να ακολουθεί την τακτική

• ΤΗΣ ΕΛΙΚΟΕΙΔΟΥΣ ΥΠΟΧΩΡΗΣΗΣ

Με την τακτική αυτή παραχωρεί προσωρινά έδαφος, πραγματοποιεί δηλαδή μια αναδίπλωση, αλλά σε καμιά περίπτωση δεν εγκαταλείπει αυτό που θεωρεί ως ζωτικό ιδεολογικό χώρο.

Καταθέτουμε χαρακτηριστικά ευρήματα από τις μελέτες μας.

Μόλις οι οπαδοί του ΠΑΣΟΚ αντελήφθησαν, ότι στον ιδεολογικό τομέα, ο Σοσιαλισμός δέχεται χτυπήματα και έγινε ευάλωτος, με πολύ άνεση "ανακάλυψαν" τη Σοσιαλδημοκρατία, ενώ στον πολιτικό τομέα μετακινήθηκαν από την Αριστερά στην Κεντροαριστερά και στη συνέχεια στο "Κέντρο". Έτσι, έχουμε ξαφνικά ένα φούσκωμα κάποιου δήθεν κεντρώου χώρου, που καταγράφουν κατά καιρούς και τα διάφορα γκάλλοπ, ενώ στην ουσία πρόκειται για ευκαιριακές διαφοροποιήσεις χωρίς συγκεκριμένο ιδεολογικό υπόβαθρο.

Στην περίπτωση των οπαδών της Ν.Δ., η διάθεση της υποχώρησης παίρνει τη μορφή αποστασιοποίησης από τα κοινά. Εδώ εμφανίζεται ένα είδος συνειδητής αποχής, η οποία στα ευκαιριακά γκάλλοπ συχνά ερμηνεύεται ως "συρρίκνωση" του συγκεκριμένου χώρου.

Και στη μια και στην άλλη περίπτωση, η πολιτική έρευνα διαπιστώνει ότι πρόκειται για μεταβολές που δεν διαφοροποιούν ουσιαστικά το συσχετισμό των δυνάμεων ανάμεσα στα μπλοκ της Κεντροαριστεράς - Αριστεράς και της Κεντροδεξιάς - Δεξιάς.

Αναφερθήκαμε σε μερικά χαρακτηριστικά φαινόμενα που τεκμηριώνουν την ύπαρξη και λειτουργία των δυο βασικών κατευθύνσεων, οι οποίες επηρεάζουν τον τρόπο σκέψης του πολίτη, που είναι ο κομματικός προσανατολισμός και η συντεχνιακή αντίληψη (κορπορατισμός).

Θα πρέπει να δούμε στη συνέχεια: *Πώς συμπεριφέρονται τα κόμματα, ποιος είναι ο πολιτικός τους λόγος. Ποια είναι τα μηνύματα που εκπέμπουν για το δέκτη - ψηφοφόρο, ποιες είναι οι προσδοκίες που δημιουργούν και με βάση ποια δεδομένα χτίζουν την αξιοπιστία τους.*

ΚΟΜΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

Τα δυο μεγάλα πολιτικά κόμματα που κυριαρχούν στην πολιτική ζωή της χώρας, έχουν να παρουσιάσουν μια εικοσάχρονη ζωή και αποτελούν, σε ότι αφορά στη μακροήμερευσή τους, ξεχωριστή περίπτωση για τον αιώνα που τελειώνει και ειδικότερα για τις εξελίξεις μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και το τέλος του Εμφύλιου Πολέμου στην Ελλάδα. Σε ορισμένες μεγάλες χώρες της Δυτ. Ευρώπης, όπως την Αγγλία, Γερμανία και Ιταλία (μέχρι πρόσφατα), οι πολιτικοί σχηματισμοί που κυριάρχησαν ή συνεχίζουν την παρουσία τους, έχουν ακόμη μεγαλύτερη διάρκεια. Ειδικά στη Γερμανία και Ιταλία που μετά τον πόλεμο ξεκίνησαν από μηδενική βάση, τα κόμματα που δέσποσαν ή συνεχίζουν, μετρούν ζωή μισού αιώνα. Η σύντομη αυτή αναφορά γίνεται για να διευκολύνουμε τη σύγκριση με τα δεδομένα που εμφανίζονται σήμερα.

Στην περίοδο που άρχισε στην Ελλάδα μετά τη Μεταπολίτευση του 1974, η επιθυμία της μεγάλης πλειοψηφίας για ανανέωση του πολιτικού τοπίου και τη χάραξη μιας νέας προοπτικής για τη χώρα, ικανοποιήθηκε απόλυτα με την ίδρυση της Ν.Δ. και του ΠΑΣΟΚ. Η περίπτωση της ΕΠΕΝ, η οποία πέτυχε μέσα στο χώρο της Κεντροδεξιάς - Δεξιάς, να αποσπάσει στις εκλογές του '77 ποσοστό γύρω στο 7% δεν είχε συνέχεια.

Στο τέλος της δεκαετίας του '70, γύρω στο '78 - '79, οι μετρήσεις που ανίχνευαν τις διαθέσεις του εκλογικού σώματος για δημιουργία νέου κόμματος έδειχναν ποσοστά σε χαμηλά επίπεδα, ενώ ταυτόχρονα οι προδιαγραφές που έπρεπε να καλύπτει το "νέο" κόμμα, καθιστούσαν το εγχείρημα αντικειμενικά αδύνατο.

Η κατάσταση άρχισε να διαφοροποιείται μετά τις εκλογές του 1985, ειδικά στο χώρο της Κεντροαριστεράς - Αριστεράς, όπου η διάθεση για δημιουργία νέου κόμματος, αποτελούσε ένα σημαντικό δείκτη - προάγγελο της επερχόμενης κρίσης.

Η επόμενη σημαντική ένδειξη σημειώνεται το '91 και εκφράζεται και στα δυο μπλοκ Κεντροαριστεράς - Αριστεράς και Κεντροδεξιάς - Δεξιάς. Η έκφραση επιθυμίας για τη δημιουργία νέου κόμματος, μπορεί να αποτελέσει για τον ερευνητή που μελετά τα κοινωνικά και πολιτικά πράγματα της χώρας, μια πρώτης τάξεως παγίδα, αν δεν έχει φροντίσει να κατοχυρώσει την έρευνα με τον απαραίτητο μεθοδολογικό εξοπλισμό που επιτρέπει την προσέγγιση βήμα-βήμα. Έτσι, προκειμένου για την ίδρυση της ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΑΝΟΙΞΗΣ, οι μελέτες της PROGNOSIS έδειχναν σταθερά, ακόμα και όταν όλοι σχεδόν μιλούσαν για ποσοστά 15-17%, ότι το νεοσύστατο κόμμα θα κυμανθεί στην καλύτερη περίπτωση στο επίπεδο του 5%, όπως και συνέβει.

Αυτά, σε ότι αφορά στην πρόσφατη προϊστορία. Το κλίμα φαίνεται να αλλάζει 2-3 μήνες μετά τις εκλογές του '93 και τη νίκη του ΠΑΣΟΚ. Οι διαφορές σε σχέση με το παρελθόν, δείχνουν αυτή τη φορά να είναι και ποσοτικές, αλλά κυρίως ποιοτικές.

Από τις μελέτες που πραγματοποιήθηκαν, ξεπροβάλουν ορισμένα χαρακτηριστικά γνωρίσματα.

- α. Η επιθυμία για δημιουργία νέου κόμματος εμφανίζεται έντονη σε όλο το πολιτικό φάσμα που καλύπτουν τόσο τα μεγάλα, όσο και τα μικρότερα κόμματα.
- β. Η επιθυμία αυτή συνοδεύεται από μια έντονη κριτική που επιχειρούν οι οπαδοί για τον πολιτικό φορέα ο οποίος εκπροσωπεί τον πολιτικό χώρο που ανήκουν.
- γ. Αλλάζουν με γοργούς ρυθμούς οι παράγοντες που προσδιορίζουν το πολιτικό προφίλ των κομμάτων και αποτελούσαν μέχρι τώρα το συνεκτικό κρίκο ανάμεσα στον ψηφοφόρο και στο κόμμα.

Οι παράγοντες αυτοί έχουν προέκταση τόσο στις ιδεολογικές, όσο και στις προγραμματικές θέσεις των κομμάτων. Η φράση που συνήθως χρησιμοποιείται για να αποδώσει τη δυσκολία η οποία υπάρχει στις σχέσεις κομμάτων - ψηφοφόρων είναι η "έλλειψη αξιοπιστίας". Πρόκειται για μια ορολογία που επιδέχεται πολλές ερμηνείες και με τη γενικότητά της μάλλον συσκοτίζει, αντί να φωτίζει το πρόβλημα.

Η επιλογή κάποιου κόμματος παραμένει ωστόσο μια συγκεκριμένη πράξη, στην οποία εκτός από τα προσωπικά βιώματα που διαμορφώθηκαν από την περίοδο της εφηβείας, καθώς και τις επιρροές από το περιβάλλον και την οικογένεια, συμμετέχουν και μια σειρά άλλοι παράγοντες: όπως η ηλικία, το επίπεδο μόρφωσης, το επάγγελμα, ο τρόπος ζωής, οι πολιτιστικές αντιλήψεις, οι πηγές ενημέρωσης, τα καταναλωτικά πρότυπα, οι κοινωνικές αξίες, η ύπαρξη οικογένειας κ.α.

Οσο περισσότερους παράγοντες καλύψει ο πολιτικός λόγος του κάθε κόμματος, τόσο πιο πιθανό είναι να αυξηθεί ο αριθμός των ψηφοφόρων που θα προσελκύσει. Για να συμβεί αυτό θα πρέπει ένα κόμμα να διαθέτει και ορισμένες άλλες προϋποθέσεις οι οποίες εξαρτώνται από την οργανωτική παρουσία σε όλη την επικράτεια, από το μεγάλο αριθμό των στελεχών, από την προσωπικότητα του αρχηγού και βέβαια την προϊστορία του, είτε ως

Κυβέρνηση, είτε ως Αντιπολίτευση, εκτός και αν πρόκειται για νέο κόμμα, οπότε παίζει ρόλο η μέχρι τώρα παρουσία του αρχηγού και οι κατευθύνσεις που προδιαγράφονται από τις θέσεις του.

Έχει επομένως πολύ μεγάλη σημασία να γνωρίζουμε, ποια είναι τα κριτήρια επιλογής που διαθέτει ο πολίτης και τι ρόλο έπαιξαν και παίζουν ορισμένοι παράγοντες στην εκλογική συμπεριφορά του ψηφοφόρου. Τι λένε για τις εκλογές του '93;

Περίπου 1 στους 2 οπαδούς του ΠΑΣΟΚ υποστηρίζει, ότι ψήφισε αυτό το κόμμα γιατί συμφωνούσε με τις αρχές του, οι οποίες εξασφάλιζαν τις αλλαγές που χρειάζονται για να πάει μπροστά η χώρα και θα είχαν ως επακόλουθο να δοθούν λύσεις και να υπάρχει οικονομική ανάπτυξη. Τα ίδια, αλλά σε μεγαλύτερη αναλογία (6 στους 10), υποστηρίζουν και οι οπαδοί της Ν.Δ.

Τα πράγματα αλλάζουν για το ΠΑΣΟΚ όταν εξετάζουμε τον παράγοντα "υποσχέθηκε αυξήσεις εισοδήματος". Ποσοστό 37% από τους οπαδούς του, δηλαδή περισσότεροι από 1 στους 3 αναφέρει ότι ψήφισε και γι' αυτό το λόγο το κόμμα, ενώ στο σύνολο το αντίστοιχο ποσοστό είναι 28% και στους οπαδούς της Ν.Δ. πέφτει στο 20%.

Υπάρχει λοιπόν μια σαφής διαφοροποίηση στα μηνύματα που δέχθηκαν οι οπαδοί των κομμάτων ή τουλάχιστον ο τρόπος που τα ερμήνευσαν.

Μια άλλη σημαντική διαπίστωση, προκύπτει από το σχετικά χαμηλό ποσοστό (περισσότερο στο ΠΑΣΟΚ), που συγκεντρώνει το στελεχιακό δυναμικό των κομμάτων, ως παράγοντας υπερψήφισής του. Αυτό φυσικά δεν πρέπει να ερμηνευθεί ως υποβάθμιση. Εκείνο που αλλάζει, όπως δείχνουν οι μελέτες της PROGNOSIS, όπου συνυπολογίζονται πάνω από 120 παράγοντες - δείκτες είναι ότι, το πολιτικό πρόσωπο, το στέλεχος ενός κόμματος έχει πάψει να αποτελεί πόλο έλξης ψηφοφόρων στο βαθμό που αυτό συνέβαινε παλαιότερα.

Το πρόβλημα της αξιοπιστίας (ή της αναξιπιστίας) γεννιέται στην τομή που προκαλούν τρεις άξονες:

- ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΠΡΟΣΩΠΟ ΩΣ ΦΟΡΕΑΣ ΙΔΕΩΝ
- ΓΝΩΣΗ ΚΑΙ ΙΚΑΝΟΤΗΤΑ ΛΥΣΗΣ ΤΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ
- ΣΥΝΕΠΕΙΑ ΣΤΗΝ ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Η διαδικασία που περιγράφουμε, άρχισε να αναπτύσσεται σταδιακά εδώ και πολλά χρόνια, αλλά τον τελευταίο καιρό απέκτησε μια σχεδόν ξέφρενη δυναμική. Το χάσμα διευρύνεται, γιατί ο πολιτικός λόγος των κομμάτων επιμένει να λειτουργεί με την παραδοσιακή λογική:

● ΤΗΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑΣ ΠΡΟΣΔΟΚΙΑΣ

Ετσι, τα πολιτικά πρόσωπα και σε προέκταση τα κόμματα έχουν παγιδευθεί σε μια άνιση αναμέτρηση ανάμεσα στο "πρέπει" και το "είναι", ανάμεσα σ' αυτό που ο πολίτης θεωρεί ως αναγκαίο με καθορισμένη χρονική διάρκεια για την υλοποίηση και στο δυνατό που επιτρέπουν οι αντικειμενικές συνθήκες.

Στην εξέλιξη αυτή ο αντίλογος προέρχεται από όσους υποστηρίζουν τη θεωρία του "πολιτικού κόστους". Θυμίζουμε, ότι πρόκειται για μια θεωρία που αναπτύχθηκε και διαμορφώθηκε στην περίοδο 1984 - 1987 και ήρθε να αντικαταστήσει τη "φθαρμένη" αντίληψη περί πελατειακών σχέσεων.

Τι έχει συμβεί ωστόσο στο ενδιάμεσο διάστημα;

Η δραματική μεταστροφή σημειώθηκε το Δεκέμβριο του '91 με τη συνθήκη του Μάαστριχτ και την ανάγκη για επιτάχυνση της σύγκλισης των οικονομιών. Ο Έλληνας πολίτης αντιμετώπιζε μέχρι τότε την κρίση ως ένα τοπικής σημασίας φαινόμενο που απασχολούσε την Ελλάδα και αυτό που τον ενδιέφερε ήταν κυρίως η οικονομική πλευρά. Το "ξεπέρασμα της κρίσης" είχε κατά μέσο όρο ένα χρονικό ορίζοντα που δεν έπρεπε να υπερβεί τα 1½ - 2 χρόνια, όπως έδειχναν οι έρευνες. Όταν άρχισε να γίνεται φανερό, ότι η κρίση θα παραταθεί, η πρώτη αντίδραση έγινε με κριτήριο την κομματική τοποθέτηση και εκδηλώθηκε με τις συνηθισμένες αποστροφές περί "αντιλαϊκής πολιτικής" και "ανικανότητας" της τότε Κυβέρνησης.

Ωστόσο, το Μάαστριχτ δεν ήταν ένα απλό επεισόδιο. Δυστυχώς, ο πολιτικός λόγος των κομμάτων, όσο και τα μέσα ενημέρωσης, αντί να προετοιμάσουν σωστά τον πολίτη και να τον προσανατολίσουν σε μια ορθολογική αντιμετώπιση της κατάστασης, του ενίσχυσαν την αβεβαιότητα και τις αντιφάσεις. Το αποτέλεσμα της σύγχυσης αποτυπώνεται στις θέσεις που υποστηρίζουν οι ψηφοφόροι.

Τουλάχιστον 2 στους 3 εκλογείς θα ήθελαν να υποβληθούμε σε θυσίες και να μη δεχθούμε ξένη βοήθεια (δεύτερο πακέτο Ντελόρ κλπ.). Είναι χαρακτηριστικό, ότι μέσα στους οπαδούς του ΠΑΣΟΚ, τουλάχιστον 6 στους 10 και απορρίπτουν το Μάαστριχτ και θέλουν να γίνουμε όπως τα ανεπτυγμένα κράτη της Ευρώπης, κάτι που περνάει από τη σύγκλιση των οικονομιών.

Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα η Ελληνική κοινωνία να παραπαίει ανάμεσα σε ένα νόθο Δυτικό προσανατολισμό, ένα στείρο απομονωτισμό, στην ψευδαισθηση να φτάσουμε γρήγορα τα αναπτυγμένα κράτη και στην πεισματική επιμονή ενός καταναλωτικού προτύπου που ζει μόνο στο σήμερα.

Οι αντιθέσεις δεν παρατηρούνται μόνο στο συγκεκριμένο θέμα. Είναι το κυρίαρχο μοτίβο σε όλα τα επίπεδα, πολιτικό, πολιτιστικό, κοινωνικό, οικονομικό, εθνικό. Τα στοιχεία που βγαίνουν από τις μελέτες αποτελούν μια ευθεία καταδίκη του πολιτικού λόγου που κυριαρχεί στην κοινωνία. Είναι ένας λόγος παράλογος και αδιέξοδος. Επιτείνει τη σύγχυση, ενισχύει τον κατακερματισμό των κοινωνικών ομάδων, αποδυναμώνει τη συνοχή. Είναι ένας λόγος που σπρώχνει στο περιθώριο και τον ατομισμό, ένας λόγος που αναπαράγει, αντί να παράγει και να δημιουργεί. Και φυσικά, κάνει πιο δύσκολη την ελπίδα να περάσει η χώρα στον αιώνα της Επικοινωνίας.

Το θέμα λοιπόν της "αξιοπιστίας" των κομμάτων έχει πολλές πλευρές και κάθε μια, ανάλογα με την οπτική που τη φωτίζεις, αποκτά άλλη σημασία.

ΠΡΟΕΧΕΙ :

—————>

- Η γνώση του προβλήματος

ΠΟΥ ΠΡΟΣΚΡΟΥΕΙ:

—————>

- Στη συντεχνιακή αντίληψη
- Το πολιτικό κόστος

Ο πολίτης δεν αμφισβητεί, ότι ο πολιτικός είναι σε θέση να ξέρει ποιο είναι το πρόβλημα, αλλά δυσπιστεί αν το "δικό του" πρόβλημα θα θεωρηθεί τόσο σημαντικό, όσο είναι.

ΕΙΝΑΙ ΑΠΑΡΑΙΤΗΤΗ:

—————>

- Η ικανότητα για λύση του προβλήματος

Ο πολίτης έχει αρχίσει και αμφιβάλλει σε μεγάλο βαθμό για την ικανότητα των πολιτικών.

ΕΧΕΙ ΠΡΩΤΑΡΧΙΚΗ

ΣΗΜΑΣΙΑ :

—————>

- Η συνέπεια και επιμονή προκειμένου να υπάρξει αποτέλεσμα

Ο πολίτης διαπιστώνει μεγάλο χάσμα ανάμεσα στα λόγια και τα έργα. Η αρνητική του τοποθέτηση περιέχει σε μεγάλο βαθμό απόρριψη των δυο μεγάλων κομμάτων. Σχεδόν 1 στους 4 ψηφοφόρους εκτιμά ότι ΠΑΣΟΚ και Ν.Δ. έχουν αποτύχει, ενώ υπάρχει ακόμα ένα σημαντικό ποσοστό που πιστεύει το ίδιο, αλλά διατηρεί μερικά περιθώρια ανοχής.

Αναφερθήκαμε στην αρχή του κεφαλαίου, για τη μακροημέρευση και την αντοχή που εμφανίζουν τα κόμματα ΠΑΣΟΚ και Ν.Δ. Συμπλήρωσαν είκοσι χρόνια ζωής, κάτι που για τα μεταπολεμικά Ελληνικά δεδομένα, αλλά και για όλο τον 20^ο αιώνα, δεν είναι κάτι σύνηθες.

Η μακροημέρευση εμφανίζει πλέον έντονα σημάδια κόπωσης, τα οποία σε πολλά σημεία αρχίζουν να μετατρέπονται σε εμφανή ρήγματα.

Οι ταχύτατες μεταβολές οι οποίες σημειώνονται στο περιβάλλον, ανοίγουν ένα καινούριο μέτωπο που επιταχύνει τη φθορά. Αυτό βρίσκεται σε άμεση σχέση με τη δομή της Κυβέρνησης, - Υπουργεία, Αρμοδιότητες, Κύκλοι - και την αίσθηση του πολίτη για την έλλειψη αποτελεσματικότητας του κράτους.

Επειδή το θέμα είναι τεράστιο, περιοριζόμαστε σε ενδεικτικές αναφορές:

- Τα τελευταία χρόνια άλλαξε σε εντυπωσιακό βαθμό η αξιολόγηση ορισμένων τομέων κυβερνητικής δραστηριότητας.
- Τα προβλήματα που απασχολούν την Ελληνική κοινωνία, αναδεικνύουν ως Υπουργεία στρατηγικής σημασίας, άλλα από εκείνα που θεωρεί η παραδοσιακή αντίληψη περί κυβερνητικής ιεραρχίας.
- Τα μηνύματα τα οποία στέλνει ένα Υπουργείο με την πολιτική του, υποβαθμίζονται ή και αχρηστεύονται γιατί ο δέκτης βλέπει αλλού το πρόβλημά του.
- Υπάρχει σύγχυση ανάμεσα στην άμεση, μεσο - και μακροπρόθεσμη πολιτική του κάθε Υπουργείου και στις προτεραιότητες που έχουν οι διάφορες κοινωνικές ομάδες.
- Η έννοια του συντονισμού της κυβερνητικής πολιτικής, αναθεωρείται και υπόκειται πλέον σε μια διπλή συμπεριφορά με ανεξάρτητη λειτουργία : εσω-κυβερνητική προτεραιότητα και επικοινωνία με τον πολίτη.

Είναι σχεδόν αυτονόητο, ότι η μη έγκαιρη ενημέρωση ή και άγνοια για τις μεταβολές που συντελούνται σε όλα τα επίπεδα, να γίνεται πρόξενος μικρών ή μεγαλύτερων καθημερινών συγκρούσεων, οι οποίες συχνά μεταβάλλονται σε διαμάχες χωρίς ουσιαστικό αντικείμενο. Αυτό που υποκρύπτουν συχνά οι "συγκρούσεις", είναι τελικά η επιμονή να λυθούν τα νέα προβλήματα που ανακύπτουν με ξεπερασμένες μεθόδους και τεχνικές.

Εδώ παρεμβαίνει και ο τρόπος λειτουργίας των μέσων ενημέρωσης, με τα οποία συνεχίζουμε στο επόμενο κεφάλαιο.

ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ - ΜΕΣΑ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ

Ηδη από τα τέλη του περασμένου αιώνα, είχε αρχίσει σε όλες τις βιομηχανικές κοινωνίες η μελέτη των φαινομένων της επικοινωνίας και της επιρροής του τύπου στις διάφορες κοινωνικές ομάδες. Θέματα, όπως: δημιουργία μονοπωλιακών συγκροτημάτων, σχέσεις τύπου με τα κόμματα, πηγές ενημέρωσης, χωρισμός της είδησης με βάση τα γεγονότα από το σχόλιο που εκφράζει τη γνώμη του συντάκτη κ.α., τέθηκαν με πολύ συγκεκριμένο τρόπο από κορυφαίους κοινωνιολόγους της Γερμανίας στην πρώτη δεκαετία του 20^{ου} αιώνα.

Η εξάπλωση των Μέσων Ενημέρωσης που ακολούθησε, με επακόλουθο την αύξηση της επιρροής τους, έδωσε μια νέα ώθηση από την πλευρά των κοινωνικών επιστημών για τη διερεύνηση των φαινομένων που προκαλούνται.

Το 1948 ο LASSWELL καθιέρωσε τα αντικείμενα της έρευνας με τη γνωστή φόρμα που φέρνει το όνομά του : *Ποιος λέει τι, με ποιο μέσον, σε ποιον και με ποιο αποτέλεσμα...* Με τον τρόπο αυτό, το φάσμα για τη μελέτη των θεμάτων της Επικοινωνίας κάλυπτε τον πομπό, το περιεχόμενο του μηνύματος, το μέσον, το δέκτη (αναγνώστη, ακροατή, θεατή) και το αποτέλεσμα. Οι εξελίξεις είναι έκτοτε εντυπωσιακές και ένα πλήθος από νέα στοιχεία, επιτρέπουν μια λεπτομερή και αναλυτική θεώρηση, όχι μόνο της επιρροής, αλλά και των παρενεργειών που προκαλούν τα Μέσα.

Υστερα από τη σύντομη ιστορική αναδρομή, ας έλθουμε στο σήμερα.

Μετά τη Μεταπολίτευση του '74, τα Μέσα Ενημέρωσης στην Ελλάδα ακολούθησαν πολλές και διαφορετικές ατραπούς, αναζητώντας πάντα τον ένα και μοναδικό στόχο: Πώς θα επεκτείνουν την επιρροή τους. Η πρόθεση αυτή είχε βέβαια και εμπορικούς σκοπούς, γιατί υπήρχε το δέλεαρ της διαφήμισης.

Σήμερα, 20 χρόνια αργότερα, παρά τις μεταβολές και αυξομειώσεις που σημειώθηκαν στις κυκλοφορίες, την έκδοση νέων εφημερίδων, εισβολή νέων μέσων όπως το Video, ανακατανομή της αγοράς στο χώρο του ραδιοφώνου και της τηλεόρασης με την εμφάνιση των ιδιωτικών σταθμών, το τοπίο ουσιαστικά δεν έχει αλλάξει.

Ας δούμε τα πραγματικά γεγονότα.

Οι καθημερινές εφημερίδες που εκδίδονται στην Αθήνα και δίνουν τον τόνο, έχουν σε ημερήσια βάση μια κυκλοφορία που κυμαίνεται σε μέσο όρο γύρω στις 650.000 φύλλα.

Αυτό σημαίνει ότι από το σύνολο του εκλογικού σώματος μόνο 8% περίπου αγοράζουν κάθε μέρα εφημερίδα. Το ελάχιστο όριο που είχε υπολογίσει παλαιότερα η UNESCO για χώρες υπο ανάπτυξη και τριτοκοσμικές ήταν τουλάχιστον 12%. Στην Ελλάδα ίσως να φτάνουμε αυτό το ελάχιστο όριο αθροίζοντας και τις εφημερίδες που εκδίδονται στη Θεσσαλονίκη και άλλα Αστικά κέντρα.

Βεβαίως υπάρχει η περίφημη αναγνωσιμότητα, δηλαδή κάθε φύλλο το ξεφυλλίζουν εκτός από τον αγοραστή και άλλα 2 ή 3 άτομα και έτσι ικανοποιείται η ανάγκη της ενημέρωσης. Ενα μεγάλο τμήμα του πληθυσμού πιάνει στα χέρια του εφημερίδα μια, το πολύ δυο φορές την εβδομάδα, ενώ ένα ακόμα μεγαλύτερο που το συνθέτουν άτομα από όλες τις ηλικίες, αλλά κυρίως τις μεγαλύτερες καθώς και άτομα που κατοικούν στις Ημιαστικές και Αγροτικές περιοχές της χώρας δεν έχει καμμία επαφή με ημερήσιο τύπο.

Οι κυκλοφορίες των εφημερίδων σημείωσαν μια δραματική πτώση τα τελευταία χρόνια και οι εκτιμήσεις που γίνονται, υποστηρίζουν ότι αυτό οφείλεται στην τηλεόραση. Προτού σχολιάσουμε το συγκεκριμένο επιχείρημα, ας ρίξουμε μια ματιά και στα άλλα μέσα ενημέρωσης, ραδιόφωνο και τηλεόραση.

Λίγο μετά τις Δημοτικές Εκλογές του '86 έκανε την είσοδό της η "ελεύθερη ραδιοφωνία", ενώ το '90 - '91 εμφανίζεται και η ιδιωτική τηλεόραση. Ακολουθούν αντίστοιχα μαζικές μετακινήσεις ακροατών ραδιοφώνου και τηλεθεατών από τα κρατικά δίκτυα τα οποία μονοπωλούσαν μέχρι τότε την αγορά.

Η μαζική αυτή μετατόπιση δεν ήταν "κεραυνός εν αιθρία". Εξέφραζε μια συγκεκριμένη ανάγκη η οποία συμπύκνωνε τον κοινωνικό και πολιτικό προβληματισμό της κοινής γνώμης. Οι διεργασίες που οδήγησαν στη μετακίνηση είχαν διαπιστωθεί και αναλυθεί στις μεγάλες έρευνες τις οποίες είχε πραγματοποιήσει το 1984 - 85 το επιτελείο των συνεργατών που βρίσκεται τώρα στην PROGNOSIS για λογαριασμό της και τότε κυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ.

Η διάθεση για μετακίνηση, όπως είχε διαπιστωθεί το '85 και εκδηλώθηκε μόλις δόθηκε η ευκαιρία λίγα χρόνια αργότερα, εμφανίζεται να υπάρχει και σήμερα. Αυτό δείχνουν όλες οι μελέτες που πραγματοποιεί η PROGNOSIS τα τελευταία χρόνια.

Ας επιστρέψουμε τώρα στο αρχικό μας ερώτημα:

Ποιοι είναι οι λόγοι που συντηρούν αυτή τη λανθάνουσα κρίση;

Γιατί τα Μέσα Ενημέρωσης αντιμετωπίζονται με δυσπιστία από το κοινό;

Τα στοιχεία που έχουμε στη διάθεσή μας, αφήνουν να φανεί μια σειρά από γενικούς λόγους, οι οποίοι αφορούν στη συμπεριφορά των Μέσων Ενημέρωσης συνολικά, και ειδικούς λόγους που αναφέρονται σε κάθε Μέσον ξεχωριστά.

Εχει ιδιαίτερη σημασία το γεγονός, ότι ο πολίτης όταν αξιολογεί το ρόλο των Μέσων δεν τα απορρίπτει, αλλά τα αντιμετωπίζει ως ένα σύστημα που έχει τους δικούς του κανόνες και αρχές.

Για παράδειγμα, οι αναγνώστες των εφημερίδων που θεωρούν τις εφημερίδες ως τη βασική πηγή ενημέρωσης, κριτικάρουν τον τρόπο ενημέρωσης και η μόνο υποχώρηση που κάνουν, είναι ότι η "δική τους" εφημερίδα ίσως είναι καλύτερη. Το ίδιο ισχύει για τους τηλεθεατές που ενημερώνονται κυρίως από τα δελτία ειδήσεων της τηλεόρασης: κριτικάρουν τον τρόπο ενημέρωσης, αλλά πάντα με μεγαλύτερα περιθώρια ανοχής για το "δικό τους" σταθμό.

Η τακτική αυτή υποκρύπτει ένα δίλημμα που όταν έρθει αντιμέτωπο με μια κατευθείαν ερώτηση του τύπου, τότε γιατί διαβάζεις την άλφα εφημερίδα ή βλέπεις το βήτα κανάλι, βρίσκει διέξοδο σε εξηγήσεις όπως "κάποια πρέπει να διαβάζεις για να ιδείς τι έγινε " ή προκειμένου για την τηλεόραση ακούγεται το επιχείρημα "είναι συνήθεια ", " δεν χάνεις πολύ χρόνο ".

Οι γενικοί λόγοι οι οποίοι προκύπτουν από αυτή την αντιμετώπιση, υποδηλώνουν ότι:

- Τα Μέσα Ενημέρωσης στην Ελλάδα λειτουργούν με το μηχανιστικό μοντέλο που αντιμετωπίζει την κοινή γνώμη ως εύπλαστη "μάζα".
- Ο επικοινωνιακός τους χαρακτήρας έχει πάντοτε ως αφετηρία τον κομματικό προσανατολισμό του συντάκτη ή εκδότη, ντυμένο κατά περίπτωση με κάποιο "ιδεολογικό" μανδύα.
- Με αφετηρία ένα νεφελώδη "πλουραλισμό" ο οποίος εξυμνεί την ιδιαιτερότητα, ενισχύουν στην ουσία τον κατακερματισμό και αποδυναμώνουν την κοινωνική συνοχή.
- Προβάλουν μια ιδιότυπη "κοινωνική πραγματικότητα" που εξωθεί στη διεύρυνση των επιθυμιών και των απαιτήσεων.
- Εχουν εγκαταλείψει (ή αγνοούν) τον κοινωνικό τους ρόλο, ως φορέων συνοχής και συντελεστών διαμόρφωσης συστήματος αξιών για την κοινωνικοποίηση του ατόμου.
- Τονίζουν μια ελιτίστικη αυταρέσκεια και αυτοδυναμία, η οποία έρχεται σε τέλεια αντίθεση με την αμφιβολία που κατέχει το κοινωνικό σύνολο.

Διαπιστώνουμε την ύπαρξη μιας σειράς σημαντικών αδυναμιών, οι οποίες δικαιολογούν την άποψη που εκφράζει η μεγάλη πλειοψηφία, ότι η ειδησεογραφία των Μέσων, δεν βοηθά τον πολίτη να διαμορφώσει γνώμη για να μπορεί να καταλάβει τι γίνεται. Όσο για τις πολιτικές συζητήσεις στην τηλεόραση, μια εξίσου μεγάλη πλειοψηφία θεωρεί ότι τις περισσότερες φορές δεν παρουσιάζουν κανένα ενδιαφέρον ή είναι ανούσιες.

Τις απόψεις αυτές τις ασπάζεται η κοινή γνώμη, ανεξάρτητα από φύλο, ηλικία, μόρφωση ή κομματική τοποθέτηση. Είναι μια βαθειά εδραιωμένη πεποίθηση, η οποία οδηγεί στο συμπέρασμα, ότι εκτός από την αδυναμία των Μέσων να ενημερώσουν υπεύθυνα και σωστά τους πολίτες, δημιουργούν με τη στάση τους ένα κενό γνωστικής διαδικασίας, που κάνει τους πολίτες ευάλωτους σε οποιαδήποτε παραπληροφόρηση ή αποπροσανατολισμό. Ταυτόχρονα στερεί από την πλειοψηφία το δικαίωμα για ισότιμη συμμετοχή στο κοινωνικό γίγνεσθαι με βάση το είδος και την ποιότητα της ενημέρωσης.

Ας δούμε τώρα και τους ειδικούς λόγους που συνδέονται με τα Μέσα Ενημέρωσης.

Οι μελέτες της **PROGNOSIS** δείχνουν ότι οι πολίτες αναζητούν και βρίσκουν εναλλακτικές λύσεις για να καλύψουν το όποιο κενό ενημέρωσης. Ορισμένες, αξιολογες σε μέγεθος ομάδες, προσφεύγουν και σε δεύτερη ή και τρίτη πηγή προκειμένου να "διασταυρώσουν" την ειδησεογραφία. Στην περίπτωση αυτή εκτός από εφημερίδα, ακούν και ραδιόφωνο ή παρακολουθούν ειδήσεις και στην τηλεόραση.

Ορισμένοι, σε μικρότερα ποσοστά, όταν συμβεί κάποιο σημαντικό πολιτικό γεγονός για την παράταξη που ανήκουν, θα αναζητήσουν οπωσδήποτε να ενημερωθούν και από το μέσον, εφημερίδα, ραδιόφωνο ή τηλεοπτικό σταθμό, που εκτιμούν ότι ανήκει σίγουρα και εκφράζει το κόμμα τους.

Μια τρίτη ομάδα αποτελούν οι "σπάνιοι" αναγνώστες. Πρόκειται για άτομα, τα οποία κρίνουν ότι ορισμένα γεγονότα, έχουν για τους ίδιους ένα υψηλό βαθμό σημαντικότητας. Όταν συμβεί το γεγονός που τους ενδιαφέρει, τότε θα αγοράσουν και εφημερίδα.

Στις περιπτώσεις που παραθέτουμε ενδεικτικά, γιατί ο κατάλογος είναι μακρύς, διαπιστώνουμε ότι πάντοτε υπάρχει ένας ειδικός λόγος που καθορίζει τη συμπεριφορά. Και ο λόγος αυτός εκφράζει από απλή επιφύλαξη στην πιο ήπια περίπτωση μέχρι δυσπιστία που αγγίζει τα όρια της έλλειψης αξιοπιστίας.

Ακριβώς η έλλειψη αξιοπιστίας των μηχανισμών ενημέρωσης, έστω και με διαβαθμίσεις, φαίνεται να γίνεται κίνητρο σε μεγάλες ομάδες του πληθυσμού να αναθεωρήσουν πολλές από τις απόψεις τους για τους τρόπους και της πηγές ενημέρωσης. Ένας πρόσθετος λόγος, που λειτουργεί με τον προηγούμενο σε μια αμφίδρομη σχέση, φαίνεται να είναι η ένταση και η διάρκεια της κρίσης που αντιμετωπίζει η Ελληνική κοινωνία.

Οι γνώμες και οι πεποιθήσεις που εκφράζει το άτομο, έχουν πάντα και ένα σημαντικό κοινωνικό βάρος. Ο πολίτης που ζει τη συγκεκριμένη κοινωνική πραγματικότητα κάθε μέρα, όταν διαπιστώσει ότι ο κλασσικός τρόπος ενημέρωσης δεν τον βοηθά να εξηγήσει αυτό που συμβαίνει, καταφεύγει στη βοήθεια της "ομάδας" ή των προσώπων εκείνων μέσα από τον κύκλο του που θεωρεί ότι μπορούν να τον βοηθήσουν να δώσει κάποια ερμηνεία στα γεγονότα. Η διαδικασία αυτή, η οποία αποτελούσε ένα συστατικό στοιχείο της κοινωνίας μας, ιδιαίτερα στις Ημιαστικές / Αγροτικές περιοχές, αλλά και στα μικρότερα επαρχιακά κέντρα, φαίνεται τώρα να γνωρίζει μια νέα άνθηση, ενώ ταυτόχρονα η ίδια διάθεση επεκτείνεται και στα μεγάλα Αστικά κέντρα. Έτσι, αναβιώνουν δυο νέες πηγές ενημέρωσης: Οι συζητήσεις στην οικογένεια και οι συζητήσεις με γνωστούς και φίλους.

Οι μικρές ομάδες προσφέρουν πολλές δυνατότητες, ιδιαίτερα στον τομέα των διαπροσωπικών σχέσεων, όπου η προσωπική άποψη και η προσωπική μαρτυρία την οποία θα καταθέσει κάποιο μέλος, μπορεί να ελεγχθεί και να διαπιστωθεί ο βαθμός αξιοπιστίας της.

Όπως δείχνουν οι μελέτες που έχουν πραγματοποιήσει κορυφαίοι κοινωνιολόγοι (*LAZARSFELD, KATZ, FESTINGER* κ.α.), στη μικρή ομάδα σημαντικό ρόλο παίζει η επιλογή, ποιος με ποιον, κάτι που βοηθάει στη διαμόρφωση ενός κοινά αποδεκτού συστήματος αξιών (*Gruppenstandards*), αλλά και στην αποτελεσματική αντιμετώπιση της πίεσης του περιβάλλοντος.

Ένα από τα σημαντικότερα, αλλά και κρίσιμότερα ευρήματα των μελετών της **PROGNOSIS**, είναι η έκταση που έχει προσλάβει η επικοινωνιακή περιθωριοποίηση ευρύτατων ομάδων του πληθυσμού ακόμα και μέσα στα μεγάλα Αστικά Κέντρα. Ποσοστό που ξεπερνάει το 40% αποφεύγει να κάνει συζητήσεις για πολιτικά και κοινωνικά θέματα. Πρόκειται για ένα είδος συστηματικής αποχής, η οποία έχει καθαρά αμυντικό χαρακτήρα και δεν πρέπει να ερμηνευθεί ως αδιαφορία. Άλλωστε τα άτομα που συγκροτούν αυτή την ομάδα προέρχονται από όλο το πολιτικό φάσμα, ανήκουν σε όλες τις ηλικίες και το επίπεδο μόρφωσης είναι κυρίως δευτεροβάθμιας και τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Ο ηθελημένος παροπλισμός ομάδων οι οποίες αντικειμενικά διαθέτουν τα απαραίτητα εφόδια για ενεργό συμμετοχή, δεν προμηνύει βέβαια κάτι καλό.

Οποσδήποτε η στάση τους, αποτελεί άρνηση των Standards τα οποία προσπαθούν να επιβάλουν τα μέσα ενημέρωσης και ο πολιτικός λόγος των κομμάτων. Θα μπορούσαμε να μιλήσουμε για μια κοινωνία μέσα στην κοινωνία, η οποία επεξεργάζεται γνώμες, διαμορφώνει απόψεις και καταλήγει σε αποφάσεις, μέσα από διαδικασίες οι οποίες απαιτούν συστηματική διερεύνηση, γιατί αφορούν τους ίδιους, αλλά και το σύνολο του πληθυσμού.

Τα γεγονότα οδηγούν στο συμπέρασμα, ότι υπάρχουν δυο διαφορετικές κοινωνικές πραγματικότητες: αυτή που επιχειρούν να διαμορφώσουν τα Μέσα Ενημέρωσης και μια δεύτερη αντικειμενική πραγματικότητα, όπως την αντιλαμβάνεται και τη βιώνει ο πολίτης. Δεν θα αναφερθούμε στους λόγους που προκαλούν αυτή τη διάσταση. Εκείνο που προέχει να αναφερθεί είναι ότι από μια τέτοια "διάσταση", την οποία ο πολίτης υποκειμενικά ερμηνεύει ως αδυναμία ή προσπάθεια διαστρέβλωσης, τραυματίζεται η αξιοπιστία των Μέσων Ενημέρωσης και αποδυναμώνεται η κοινωνική συνοχή.

Και επιστρέφουμε στο αρχικό ερώτημα, για να διατυπώσουμε ορισμένες " πρώτες " θέσεις:

- Το σύστημα ενημέρωσης πάσχει στο σύνολό του και περιλαμβάνει όλα τα μέσα ενημέρωσης.
- Η μείωση της απήχησης των εφημερίδων, η οποία εκδηλώνεται και κυκλοφοριακά, εκφράζει ένα βαθύτερο σύμπτωμα που δεν μπορεί να δικαιολογηθεί μόνο με την παρουσία της τηλεόρασης.
- Η αποστασιοποίηση μεγάλων τμημάτων του πληθυσμού από τους παραδοσιακούς μηχανισμούς ενημέρωσης, υποδηλώνει, ότι η κρίση έχει προχωρήσει σε βάθος.
- Η ποιότητα των ομάδων που αποστασιοποιούνται, επειδή ακριβώς ανήκουν στο παραγωγικό δυναμικό της χώρας, συνιστά μια ευρύτερη "απειλή" εν όψει και της κινητοποίησης που απαιτείται για να επιτευχθεί η σύγκλιση της οικονομίας μας με τις άλλες Ευρωπαϊκές οικονομίες.
- Όταν η κρίση είναι πολυεπίπεδη, η αποστασιοποίηση από τους μηχανισμούς ενημέρωσης, μπορεί να αποτελεί προάγγελο μιας αυτονόμησης απέναντι στο σύστημα γενικότερα.

Για το θέμα αυτό, θα επανέλθουμε και σε άλλο κεφάλαιο.

ΔΟΜΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

Η Ελληνική κοινωνία βρίσκεται τις δυο τελευταίες δεκαετίες σε μια μόνιμη μεταβατική περίοδο. Οι όποιες αλλαγές σημειώνονται, μικρότερες ή μεγαλύτερες, δεν αφήνουν τη χαρακτηριστική σφραγίδα που θα σηματοδοτεί μια γενικότερη μεταβολή. Και έτσι συντηρείται ένα αίσθημα προσμονής και ελπίδας.

Η Ελληνική κοινωνία είναι μια κοινωνία των μεσαίων τάξεων, των μεσαίων στρωμάτων, των μεσαίων καταστάσεων. Στα τέλη της δεκαετίας του '60 στις προηγμένες βιομηχανικές κοινωνίες της Δυτικής Ευρώπης υπήρχε μια αναλογία περίπου 65% Μέση τάξη, 15% στη Μέση ανώτερη - ανώτερη και 20% Μέση κατώτερη - κατώτερη. Περίπου 25 χρόνια αργότερα, οι μελέτες της PROGNOSIS δείχνουν για την Ελλάδα μια αναλογία 70% στη Μέση, 7-8% Μέση ανώτερη - ανώτερη και 22-23% Μέση κατώτερη - κατώτερη. Οι παράγοντες που ορίζουν την τοποθέτηση των κοινωνικών ομάδων σε κάποια τάξη, είναι κυρίως η ηλικία, το επίπεδο μόρφωσης και το εισόδημα.

Στη **Μέση ανώτερη - ανώτερη** περίπου 9 στους 10 ανήκουν στις ηλικίες μέχρι 49 χρόνων, ενώ στην ίδια αναλογία διαθέτουν επίπεδο μόρφωσης Γυμνάσιο / Λύκειο και Ανώτερη, με πολύ υψηλό ποσοστό όμως στη δεύτερη. Το ετήσιο καθαρό εισόδημα σύμφωνα με τις πιο συντηρητικές εκτιμήσεις που κάνουν οι ίδιοι κυμαίνεται στα 5 εκατομμύρια δραχμές.

Στη **Μεσαία τάξη**, περίπου 7 στους 10 ανήκουν στις ηλικίες μέχρι 49 χρόνων και οι υπόλοιποι στις μεγαλύτερες 50 χρόνων και άνω. Το επίπεδο μόρφωσης για 7 στους 10 είναι Γυμνάσιο / Λύκειο και Ανώτερη, ενώ 3 στους 10 έχουν πάει μέχρι Δημοτικό ή λίγες τάξεις παλαιό Γυμνάσιο. Το καθαρό ετήσιο εισόδημά τους, το υπολογίζουν γύρω στα 3 εκατομμύρια δραχμές.

Στη **Μέση κατώτερη - κατώτερη** τάξη, η αναλογία στις ηλικίες είναι περίπου 1 στους 2 μέχρι 49 χρόνων και 1 στους 2 50 χρόνων και άνω. Στην ομάδα αυτή η μεγάλη πλειοψηφία, περίπου 7 στους 10 έχει πάει μέχρι το Δημοτικό και οι υπόλοιποι κυρίως Γυμνάσιο / Λύκειο. Το ποσοστό με ανώτερη μόρφωση είναι εδώ πολύ χαμηλό. Για ετήσιο εισόδημα δηλώνουν μέχρι 1.5 εκατομμύριο.

Παρατηρούμε, ότι ανεξάρτητα από το μέγεθος του εισοδήματος που δηλώνουν, τα στοιχεία δίνουν μια ξεκάθαρη εικόνα με σαφείς διαφοροποιήσεις από ομάδα σε ομάδα.

Αυτό που πρέπει να επισημανθεί είναι το χαμηλό ποσοστό ατόμων τα οποία δηλώνουν ότι ανήκουν στη Μεσαία ανώτερη - ανώτερη τάξη, μια και φτάνει στο 7-8% έναντι 15% που ήταν πριν 25 χρόνια στις χώρες της Δυτικής Ευρώπης, καθώς και το μέγεθος και η ανομοιογένεια της Μεσαίας τάξης.

Στη δεκαετία του '70 και του '80 η Μεσαία τάξη βρέθηκε στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος στις προηγμένες βιομηχανικές χώρες, γιατί έγινε ο στυλοβάτης της οικονομικής ανάπτυξης η οποία στηρίχτηκε στην πλατειά εφαρμογή της νέας τεχνολογίας και της εξάπλωσης του τομέα των υπηρεσιών. Η ώθηση αυτή ήταν αποτέλεσμα βελτίωσης του επιπέδου μόρφωσης και της επαγγελματικής κατάρτισης σε νέες ειδικότητες.

Τι συμβαίνει στη χώρα μας με τη Μεσαία τάξη;

Αναφέραμε ήδη ότι παρουσιάζει αναμοιογένεια: περίπου 3 στους 10 έχουν χαμηλό επίπεδο μόρφωσης, κάπου 5 στους 10 μέση μόρφωση και 2 στους 10 υψηλό επίπεδο μόρφωσης. Αν προσθέσουμε στον παράγοντα αυτό και εκείνο των μεγάλων ηλικιών, διαπιστώνουμε ότι από αυτή την ομάδα, ένα μεγάλο τμήμα που αναλογεί περίπου στο 20% του πληθυσμού, βρίσκεται για λόγους αντικειμενικούς σε μια επισημασμένη θέση. Η υπόθεση, ότι το τμήμα αυτό μπορεί να "γλιστρήσει" στα προσεχή χρόνια προς τη μέση κατώτερη ή κατώτερη τάξη, έχει πολλές πιθανότητες. Μια τέτοια εξέλιξη μεταφράζεται σε συρρίκνωση του παραγωγικού δυναμικού της χώρας και αντίστοιχη μεγέθυνση των ομάδων, οι οποίες δεν θα είναι σε θέση να παρακολουθήσουν στον επαγγελματικό τομέα τις επερχόμενες εξελίξεις και τις απαιτήσεις για αύξηση της παραγωγικότητας και βελτίωση της ποιότητας.

Αν συνεχίσουμε την ανάλυση των δεδομένων για τη Μεσαία τάξη που μένει, δηλαδή άλλο ένα 50% στο σύνολο του πληθυσμού, θα διαπιστώσουμε την ύπαρξη και άλλων ρηγμάτων καθώς και άλλες ευαίσθητες υποομάδες οι οποίες βρίσκονται στο μεταίχμιο.

Το θέμα βέβαια δεν είναι αριθμητικό, ούτε ποσοστών. Περιγράφουμε ορισμένες ομάδες "υψηλού κινδύνου" οι οποίες στην προσεχή δεκαετία είναι πολύ πιθανό να υποχρεωθούν σε ένα τρόπο ζωής, ο οποίος θα διαφέρει ριζικά από τον τρόπο ζωής και το καταναλωτικό ή πολιτιστικό μοντέλο που θα ακολουθούν κάποιες άλλες ομάδες. Και κάτι τέτοιο δεν θα συμβαίνει μόνο σε κάποιες απομακρυσμένες Ημιαστικές ή Αγροτικές περιοχές, αλλά θα ισχύει παντού, και στα μεγάλα Αστικά κέντρα.

Οι μελέτες της PROGNOSIS αποκαλύπτουν ότι μέσα στη Μεσαία τάξη επικρατεί μεγάλη αναστάτωση και επιτελούνται σημαντικές ζυμώσεις και διεργασίες. Έχει ενδιαφέρον επομένως να δούμε και την άλλη όψη του νομίσματος: την πολιτική διάσταση.

Θα αναφερθούμε σε μια ομάδα, η οποία αντιστοιχεί περίπου στο 25% στο σύνολο του πληθυσμού. Πρόκειται για μια ομάδα με ιδιαίτερο ενδιαφέρον, γιατί στη μεγάλη της πλειοψηφία αποτελείται από άτομα ηλικίας μέχρι 49 χρόνων, ενώ και το επίπεδο μόρφωσης είναι καλό, δηλαδή Γυμνάσιο / Λύκειο και άνω. Η ομάδα αυτή χαρακτηρίζεται από μια αλλοπρόσαλη συμπεριφορά, γεμάτη αντιφάσεις και επιθετικότητα.

Τοποθετείται αρνητικά απέναντι στα κόμματα και τους μηχανισμούς ενημέρωσης, πιστεύει ότι στη χώρα κυριαρχεί η κοινωνική αδικία, αντιμετωπίζει εχθρικά τους ξένους εργάτες και τους λαθρομετανάστες που βρίσκονται στην Ελλάδα, επιθυμεί αποφασιστική ανανέωση της πολιτικής ζωής και αυστηρή εφαρμογή των νόμων, νοιώθει περηφάνεια για την Ελληνική καταγωγή και είναι έτοιμη να υποστεί θυσίες προκειμένου να πετύχουμε σαν χώρα και να φτάσουμε τους άλλους Ευρωπαίους.

Η ιδεολογική συγκρότηση της ομάδας, εμφανίζει ένα εκρηκτικό μίγμα από επάλληλα στρώματα αναρχισμού, ρατσισμού, εθνικισμού και αυταρχισμού. Η ένταση με την οποία υποστηρίζει αυτές τις θέσεις φτάνει στην υπερβολή που καταλήγει στο μηδενισμό. Αλλά και έτσι δεν παύει να αποτελεί ένα αρνητικό στοιχείο, γιατί δείχνει ότι η ενσωμάτωση στο υπόλοιπο σύνολο θα είναι πολύ δύσκολη. Για να εξηγήσουμε τις συνέπειες τις οποίες μπορεί να έχει για τα πολιτικά πράγματα η μελλοντική συμπεριφορά αυτής της ομάδας, αξίζει να δούμε από τις μελέτες της PROGNOSIS ένα στοιχείο που αποκαλύπτει πώς ψηφίζουν οι διάφορες κοινωνικές ομάδες, με βάση το επίπεδο μόρφωσης.

Περίπου το 50 - 52% του εκλογικού σώματος έχει χαμηλό επίπεδο μόρφωσης, δηλαδή το 40% έχει πάει μέχρι Δημοτικό και οι υπόλοιποι μέχρι λίγες τάξεις Γυμνάσιο. Η ομάδα αυτή τόσο στις εκλογές του '90 όσο και του '93 ψήφισε σε ποσοστό 90-92% τα δυο μεγάλα κόμματα. Αυτή η ομάδα λοιπόν είναι ο μεγάλος τροφοδότης του λεγόμενου δικομματισμού, όπως άλλωστε συμβαίνει και σε ορισμένες χώρες της Ευρώπης.

Η σχετική διαφοροποίηση αρχίζει στο άλλο 48% του πληθυσμού, που έχει μέσο και ανώτερο επίπεδο μόρφωσης, δηλαδή έχει τελειώσει Γυμνάσιο / Λύκειο ή Πανεπιστήμιο. Στις εκλογές του '90 και '93 από αυτή την ομάδα ψήφισε τα κόμματα ΠΑΣΟΚ και Ν.Δ. περίπου το 80%, ενώ το υπόλοιπο 20% ψήφισε διάφορα άλλα κόμματα. Ειδικότερα στις εκλογές του '93 συνέβησαν στην ομάδα αυτή δυο αντίθετες κινήσεις που ισορρόπησαν το ποσοστό στο 80% προς όφελος των δυο μεγάλων κομμάτων: υπήρχε διαρροή προς την ΠΟΛ.ΑΝ (κυρίως από τη Ν.Δ.), ενώ ταυτόχρονα υπήρχε μετακίνηση από τα κόμματα της Αριστεράς προς το ΠΑΣΟΚ.

Μπορούμε λοιπόν να υποθέσουμε, ότι ενδεχόμενη αύξηση του ποσοστού των κομμάτων της Αριστεράς και της ΠΟΛ.ΑΝ, όπως διαφαίνεται ότι θα γίνει στις Ευρωεκλογές, θα σημαίνει ότι η ομάδα με καλό επίπεδο μόρφωσης θα ψηφίζει σε μικρότερο ποσοστό τα δυο μεγάλα κόμματα.

Ισως, μετά την παρένθεση αυτή, να γίνεται πιο κατανοητή η " απειλή " που υποκρύπτει για το συσχετισμό των πολιτικών δυνάμεων η στάση της ομάδας του 25% που περιγράψαμε προηγουμένως. Εφ' όσον τα άτομα αυτά που τοποθετούνται εναντίον των μεγάλων κομμάτων, έχουν στην πλειοψηφία τους καλή μόρφωση και ανήκουν στις νέες και μεσαίες ηλικίες, είναι ευνόητο ότι αλλαγή της εκλογικής τους συμπεριφοράς, θα σημαίνει για το ΠΑΣΟΚ και τη Ν.Δ. σημαντική απώλεια στα ποσοστά τους.

Θα συμπληρώσουμε τις παρατηρήσεις για τη δομή του κοινωνικού σώματος, με ορισμένα στοιχεία που αναφέρονται στη σύνθεση των κομμάτων, δηλαδή από τους 100 οπαδούς κάποιου κόμματος, πόσοι έχουν την α, β κλπ. ηλικία και πόσοι έχουν χαμηλή, μέση κλπ. μόρφωση. Η σύνθεση των οπαδών του κόμματος, υποδηλώνει ή και αποκαλύπτει την εμβέλεια μέσα στο κοινωνικό σύνολο και τα όρια αποδοχής στις διάφορες ομάδες.

Προκειμένου για το ΠΑΣΟΚ η αναλογία στις ηλικίες κυμαίνεται για τα άτομα μέχρι 49 χρόνων στο 60 - 62%. Η αναλογία αυτή με μικρές αποκλίσεις ισχύει και για τη Ν.Δ. Το πιο νεανικό προφίλ διαθέτουν η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΝΟΙΞΗ και ο ΣΥΝΑΣΠΙΣΜΟΣ: πάνω από 75% των οπαδών τους ανήκουν στις ηλικίες μέχρι 49 χρόνων. Αντίθετα η αναλογία για το Κ.Κ.Ε. είναι πιο "δυσμενής": περίπου το 50% είναι μέχρι 49 χρόνων και το άλλο 50% ανήκει στις μεγαλύτερες ηλικίες.

Αναφορικά με το επίπεδο μόρφωσης το ΠΑΣΟΚ συγκεντρώνει μεγάλο ποσοστό ατόμων με χαμηλή μόρφωση: περίπου 1 στους 2 οπαδούς του έχει μόρφωση μέχρι το Δημοτικό. Στη Ν.Δ. το ποσοστό οπαδών με την ίδια μόρφωση κυμαίνεται ή πλησιάζει το 40%. Αλλά και το Κ.Κ.Ε. έχει πολύ υψηλό ποσοστό οπαδών με χαμηλή μόρφωση, περίπου 45%.

Προκειμένου για την ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΝΟΙΞΗ, η μεγάλη πλειοψηφία των οπαδών, σχεδόν το 70% έχουν επίπεδο μόρφωσης από παλαιό Γυμνάσιο / Λύκειο και άνω. Ωστόσο το βασικό κορμό συγκροτούν οι απόφοιτοι Γυμνασίου / Λυκείου. Τέλος, ο ΣΥΝΑΣΠΙΣΜΟΣ έχει στο επίπεδο μόρφωσης την πιο θετική σύνθεση: περίπου το 50% έχει Ανώτερη (κυρίως Πανεπιστήμιο) και 50% Γυμνάσιο / Λύκειο.

Για τα κόμματα που κινούνται στα επίπεδα του 5-10% , ο συνδυασμός ηλικίας και μόρφωσης, είναι αποφασιστικής σημασίας για την παραπέρα πορεία τους. Μεγάλο ποσοστό από νέες ηλικίες με καλό επίπεδο μόρφωσης υποδηλώνει ότι το κόμμα απευθύνεται σε μια μικρότερη εκλογική αγορά, κάτι που του αφαιρεί από τη δυναμική του ή τουλάχιστον το περιορίζει σε ορισμένα όρια. Αντίστροφα, υψηλό ποσοστό μεγάλων ηλικιών σε συνδυασμό με επίσης υψηλό ποσοστό με άτομα χαμηλής μόρφωσης, κρύβει μια φθίνουσα τάση.

Θα ολοκληρώσουμε με μερικές παρατηρήσεις για τη **Μεσαία τάξη** και το ρόλο της στη σημερινή Ελλάδα.

Η έννοια της "Μεσαίας" τάξης είναι συγκεχυμένη. Η εσωτερική δομή όπως προκύπτει από το επίπεδο μόρφωσης, αλλά και τις κατηγορίες των επαγγελμάτων που περιλαμβάνει, εμφανίζει πολλές αντιθέσεις. Τα άτομα που τη συγκροτούν στην πλειοψηφία τους επιδιώκουν να ανήκουν σε μεγάλα "σύνολα". Η ένταξη σ' ένα τέτοιο σύνολο δίνει την αίσθηση της "προστασίας". Αυτό το στοιχείο δεν μειώνει ωστόσο τις εντάσεις που υπάρχουν στο εσωτερικό της. Και οι εντάσεις αυτές δημιουργούνται από τη διαφορετική εκτίμηση για τις κοινωνικές αξίες και τα ενδιαφέροντα που έχει η κάθε υποομάδα.

Από τις μελέτες που έχουμε, στη "Μεσαία" τάξη διαγράφονται τρεις διαχωριστικές γραμμές.

- Η πρώτη έχει άξονα την ηλικία και το επίπεδο μόρφωσης
- Η δεύτερη κινείται με επίκεντρο την εργασία γενικά, δηλαδή επάγγελμα, χώρος εργασίας, προσδοκίες
- Και η τρίτη με περισσότερο διαμορφωμένα τα παραδοσιακά ταξικά χαρακτηριστικά, περιλαμβάνει τα άτομα τα οποία ήδη από το οικογενειακό περιβάλλον διαθέτουν ορισμένες καταβολές και εφόδια που θεωρούνται σημαντικά για ένα "καλό ξεκίνημα"

Η μεσαία τάξη, όπως τη βλέπουμε σήμερα με το υπερβολικό της μέγεθος και την ανομοιογένειά της, είναι προϊόν μιας κατάστασης η οποία διαμορφώθηκε στην Ελλάδα μετά τη λήξη του Εμφυλίου Πολέμου. Οι παράγοντες που βοήθησαν στην αύξησή της, ήταν η ραγδαία Αστικοποίηση στρωμάτων τα οποία μετακινήθηκαν από τις Ημιαστικές και Αγροτικές περιοχές στα μεγάλα Αστικά κέντρα, η εκβιομηχάνιση της χώρας στις δεκαετίες του '50 και '60 και τέλος, η διεύρυνση του δημόσιου τομέα και η έκρηξη του τομέα των υπηρεσιών, στις δεκαετίες του '70 και του '80.

Αυτό που έρχεται στην επιφάνεια από τις μελέτες της **PROGNOSIS**, εστιάζεται στο γεγονός ότι οι διαδικασίες που αναφέραμε και η ενσωμάτωση μεγάλων τμημάτων του πληθυσμού στη "Μεσαία" τάξη, έγιναν σε επάλληλα και πολύ σύντομα χρονικά διαστήματα, χωρίς συγκεκριμένα χαρακτηριστικά ή γενικότερο σχεδιασμό από τη μεριά της πολιτείας και των μεγάλων επαγγελματικών οργανώσεων.

Ακριβώς αυτή η απουσία συγκεκριμένων χαρακτηριστικών, είναι και η αιτία για τη διαμόρφωση της συντεχνιακής αντίληψης που αναφέραμε σε άλλο κεφάλαιο.

Σήμερα, η Μεσαία τάξη στην Ελλάδα αντιμετωπίζει δυσκολίες, οι οποίες αυξάνονται τόσο από τη δική της εσωτερική αδυναμία να ανταποκριθεί αποτελεσματικά στις νέες εξελίξεις, όσο και από τις συνθήκες που δημιουργεί ο διεθνής ανταγωνισμός και ο καταμερισμός εργασίας, ο οποίος οδηγεί σε νέες διαρθρωτικές μεταβολές στον επαγγελματικό χώρο.

Αυτό που διαπιστώνουμε επίσης, είναι ότι ο όρος "Μικρομεσαίος" συναντά ισχυρή αντίσταση στις νέες γενιές ή και απορρίπτεται τελείως. Υπάρχει ισχυρή η επιθυμία στους νέους ανθρώπους να διαφοροποιηθούν από το "μικρομεσαίο κλίμα" και να αναρριχηθούν στη Μέση ανώτερη και Ανώτερη τάξη.

ΑΝΤΙ ΓΙΑ ΕΠΙΛΟΓΟ

Η εφαρμοσμένη κοινωνική έρευνα επιδιώκει να αναδείξει τα προβλήματα της εποχής και να βοηθήσει στην κατανόηση και την αντιμετώπισή τους.

Στις σελίδες που προηγήθηκαν, είδαμε τον τρόπο με τον οποίο η κοινή γνώμη στη χώρα μας, τοποθετείται απέναντι στα διάφορα θέματα που μας απασχολούν. Σε κάθε κεφάλαιο παρουσιάσαμε τους παράγοντες που εξηγούν γιατί τα πράγματα εξελίσσονται προς τη μια ή την άλλη κατεύθυνση.

Ας δούμε από πιο κοντά το σκηνικό που έχει στηθεί, με ποια θέματα βρίσκεται αντιμέτωπη η Ελληνική κοινωνία. Και θα θυμίσουμε ότι τα ίδια θέματα απασχολούν τη χώρα, περισσότερο από ένα αιώνα, από την εποχή των κυβερνήσεων Κουμουνδούρου και Τρικούπη. Ποια είναι αυτά;

- Εθνικά θέματα
- Οικονομική ανάπτυξη
- Εκσυγχρονισμός του κράτους
- Αλλαγή νοοτροπίας
- Προσαρμογή στα νέα δεδομένα

Η παρουσία των ίδιων θεμάτων για τόσο μεγάλο χρονικό διάστημα σημαίνει επίταση, πολλαπλασιασμό του προβλήματος, κάτι που υποδηλώνει ότι σε κάθε γωνιά караδοκεί ο κίνδυνος του αδιεξόδου.

Σε ότι αφορά στα τρία πρώτα θέματα του πίνακα, είναι σαφές ότι η Ελληνική κοινωνία δεν έχει ενιαία άποψη για την αντιμετώπισή τους. Κάτι περισσότερο: είναι διχασμένη. Η συλλογιστική του κοινωνικού σώματος και φυσικά σε προέκταση, όσων ασκούν εξουσία, κινείται σαν εκκρεμές ανάμεσα στη συναίνεση και ομοφωνία για τη λύση του προβλήματος (*consensus*) και στην " ιδεολογική " αντιπαράθεση (*dissensus*). Επειδή η δεύτερη αναιρεί την πρώτη, η κατάσταση διαιωνίζεται.

Και ενώ η αντιπαράθεση κορυφώνεται, όλα τα πορίσματα συγκλίνουν σε ένα σημείο:

- **Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΔΕΝ ΔΙΑΘΕΤΕΙ ΙΔΕΟΛΟΓΙΑ**

Σημαίνει δε στην περίπτωση αυτή "ιδεολογία"

- **Ενα σύστημα αξιών κοινά αποδεκτό, που θα λειτουργεί ως ρυθμιστής της συμπεριφοράς σε κρίσιμες ώρες**

Η Ελληνική κοινωνία πάσχει, από την έλλειψη Ορθολογικού Τελετουργικού Διαλόγου που θα αποτυπώνεται στην καθημερινή συμπεριφορά όλων των κοινωνικών ομάδων και εκφράζεται ως διακυβέρνηση μέσα από το διάλογο.⁽¹⁾

Στην Ελληνική πολιτική αγορά κυριαρχούν τα τελευταία χρόνια και αναπροσαρμόζονται κάθε τόσο, δυο έννοιες: "Συναίνεση" και "Κέντρο".

Οπώς δείχνουν τα μοντέλα πολιτικής σκέψης που καλλιέργησε ο πολιτικός λόγος των κομμάτων και κυριαρχούν στο εκλογικό σώμα, και οι δυο έννοιες προσπαθούν να "ντύσουν" αυτό που αποκαλύπτει η παρουσία των ίδιων προβλημάτων επί ένα και πλέον αιώνα: το συμβιβασμό, τις αμοιβαίες υποχωρήσεις, το μοίρασμα και ξαναμοίρασμα μιας εξουθενωμένης εξουσίας.

Κορυφαίο προϊόν αυτής της νόθας συναίνεσης που αγωνίζεται να υποκαταστήσει την έλλειψη ενός συστήματος αξιών κοινά αποδεκτού, είναι άλλωστε όπως αναπτύξαμε, η συντεχνιακή αντίληψη. Και αυτή, σε συμβιβασμό αποβλέπει. Και αυτή συμμετοχή στο ξαναμοίρασμα κάποιων χαρτιών προσδοκά.

- Η συναίνεση ή ομοφωνία δεν αναιρεί επομένως το πρόβλημα. Απλώς διευκολύνει την προώθηση κάποιων μέτρων από τα κέντρα λήψεως αποφάσεων. Αυτό βέβαια προϋποθέτει την εγκατάλειψη της θεωρίας του "πολιτικού κόστους" από όλους τους συμμετέχοντες. Και εδώ υπάρχει η πρώτη ένσταση, αν αυτό δηλαδή μπορεί να γίνει άμεσα και ριζοσπαστικά.
- Η συναίνεση ή ομοφωνία δεν αφαιρεί από το πρόβλημα την οξύτητα, ούτε μειώνει το χρόνο που θα χρειασθεί για τη λύση, την προσπάθεια που θα καταβληθεί και τις θυσίες που θα απαιτηθούν από όλους. Επομένως δεν πρόκειται για μια συμφωνία σε επίπεδο κορυφής, η οποία μόλις ολοκληρωθεί θα βάλει σε λειτουργία κάποιες διαδικασίες στις οποίες όλοι θα υπακούουν και θα τις εκτελούν.
- Στο διάστημα που θα επικρατεί συναίνεση μεταξύ των πολιτικών ηγεσιών, ο πολιτικός και ιδεολογικός αγώνας θα συνεχίζεται και η διαφορετικότητα των κομμάτων θα ισχύει.

(1) Sartori: Theory of Democracy

Από τις αναφορές αυτές προκύπτει, ότι μια κάποια συναίνεση σε επίπεδο κορυφής δεν εξαφανίζει αυτόματα τις διαφορές, δεν απλοποιεί τα πράγματα, δεν μειώνει το κοινωνικό κόστος, δεν ελαττώνει τις θυσίες και την προσπάθεια και δεν μπορεί επομένως να αγνοήσει το κοινωνικό σύνολο.

Εφτασε λοιπόν ο καιρός να ιδούμε τὰ πράγματα κατά πρόσωπο. Κάθε άτομο πρέπει να αναλάβει τις ευθύνες του. Είναι η ώρα, όπου ένας λαός μπαίνει στο προσκήνιο της Ιστορίας ή απέρχεται.

Η Ελληνική κοινωνία, όλες οι κοινωνικές ομάδες αγωνίζονται μέσα σε αντίξοες συνθήκες, να βρουν μια ισορροπία. Για να βρεθεί και να εδραιωθεί αυτή η ισορροπία θα πρέπει να καταπιαστούμε

- Με την αλλαγή της νοοτροπίας που χαρακτηρίζει την μέχρι τώρα συμπεριφορά
- Με τη δεξιότητα να προσαρμοζόμαστε στα νέα δεδομένα που δημιουργούν οι μεταβολές που σημειώνονται.

Και οι δυο καταστάσεις είναι προϊόν μιας εκπαιδευτικής διαδικασίας, κάτι που σημαίνει συστηματική, εντατική και μακρόχρονη προσπάθεια.

Ως ανασχετικό εμπόδιο προς την κατεύθυνση της αλλαγής, λειτουργούν όπως είδαμε στα διάφορα κεφάλαια

- Ο πολιτικός λόγος των κομμάτων
- Η λειτουργία των θεσμών
- Οι μηχανισμοί ενημέρωσης

Αυτά, ως προς τις θέσεις που έχει διαμορφώσει η κοινή γνώμη.

Για να ολοκληρώσουμε τις αναφορές μας, θα θέλαμε να σκιαγραφήσουμε πολύ αχνά ως ενδείξεις που προκύπτουν από τις εργασίες της PROGNOSIS, δυο "νέα" σημεία έντασης στην κοινή γνώμη:

- Κέντρα βάρους και προτεραιότητες ανάμεσα στην εσωτερική και την εξωτερική πολιτική (Εθνικά θέματα)
- Ποια μορφή θα προσλάβει η αντιπαράθεση ανάμεσα σε δυο τάσεις: Δύση / Μάαστριχτ κόντρα Ανατολή / Εθνική ταυτότητα.